

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**VÝTVARNÉ HRY PRO LIDI S LEHKÝM A STŘEDNĚ
TĚŽKÝM MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM S PŘESAHEM DO
PROSOCIÁLNÍ VÝCHOVY**

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Bc. Lada Nejedlá

Studijní obor: Pedagogika volného času- navazující studium

Ročník: 2.

2011

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. 3. 2011

Děkuji vedoucí práce Mgr. Ireně Kovářové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji Bc. Janě Kůrkové za odborné konzultace, klientům chráněného bydlení v Plasné za ochotu a spolupráci na projektu a mé sestře za podporu a trpělivost při studiu.

OBSAH

OBSAH.....	4
I. TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE	9
1 OSOBNOST JEDINCE S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	9
1.1 Variabilita psychických funkcí a schopností osob s mentálním postižením	10
1.1.1 Odlišnosti v myšlení	10
1.1.2 Odlišnosti v řeči	10
1.1.3 Odlišnosti v učení	11
1.1.4 Nápadnosti emočního prožívání	11
1.1.5 Odlišnosti v chování	12
1.2 Lehké mentální postižení (F70, IQ 50-69)	12
1.3 Středně těžké mentální postižení (F71, IQ 35-49)	13
1.4 Dospělý jedinec s mentálním postižením	14
1.5 Výchova jedince s mentálním postižením.....	16
2 PROSOCIÁLNÍ VÝCHOVA	17
2.1 Vymezení pojmu prosociálnost	18
2.2 Faktory prosociální výchovy	20
2.2.1 Komunikace	21
2.2.2 Důstojnost lidské osoby, sebeúcta	22
2.2.3 Pozitivní hodnocení druhých	23
2.2.4 Tvořivost a iniciativa	24
2.2.5 Vyjadřování a komunikace citů	26
2.2.6 Empatie	27
2.2.7 Asertivita.....	28
2.2.8 Skutečné a zobrazené prosociální vzory	29
2.2.9 Pomoc, dělení se, spolupráce, přátelství	30
2.2.10 Komplexní prosociálnost	31
3 VÝTVARNÁ VÝCHOVA	32
3.1 Současná výtvarná výchova	32
3.2 Rozvoj osobnosti pomocí výtvarné výchovy	34
3.3 Techniky výtvarné výchovy	35
3.3.1 Kresba	35
3.3.2 Malba	36

3.3.3 Koláž	36
3.3.4 Muchláž	36
3.3.5 Ubrousková technika	37
3.4 Vymezení pojmu výtvarná hra	37
4 SHRNU TÍ	38
II. PRAKTICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE	41
5 PŘÍPRAVNÁ FÁZE PROJEKTU	41
5.1 Charakteristika občanského sdružení Proutek	41
5.2 Cíle projektu	44
5.3 Využití projektu	45
5.4 Kritéria hodnocení	46
5.5 Finance	46
5.6 Prostorové podmínky	46
5.7 Obsah projektu	47
6 REALIZACE PROJEKTU	50
6.1 Seznamovací schůzka s klienty	50
6.2 Pexeso	51
6.3 Symbol přátelství	54
6.4 Koláž	56
6.5 Přáníčka	58
6.6 Člověče, nezlob se	60
6.7 Závěrečné hodnocení s klienty	63
7 ZHODNOCENÍ AKTIVIT KLIENTŮ V JEDNOTLIVÝCH ČINNOSTECH	65
8 SHRNU TÍ	67
ZÁVĚR	70
SEZNAM PŘÍLOH	76
PŘÍLOHY	77
ABSTRAKT	92
ABSTRACT	93

ÚVOD

Téma mé diplomové práce je Výtvarné hry pro lidi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením s přesahem do prosociální výchovy. Toto téma jsem si zvolila, protože považuji za důležité, abychom jako pedagogové volného času uměli integrovat do volnočasových aktivit osoby s mentálním postižením a zároveň rozvíjeli jejich prosociální chování. Rozvoj prosociálního chování jim umožňuje lepší začlenění do společnosti. Během studia na vysoké škole jsem se zaměřila na výtvarnou výchovu, a proto jsem pro rozvoj prosociálnosti zvolila výtvarné hry.

Ve své práci budu navazovat na myšlenky několika autorů.

I. Švarcová ve své publikaci *Mentální retardace* píše: „*Také lidé s mentální retardací se musí podle svých možností řídit mravními normami platnými ve společnosti. Rovněž u nich jejich charakter závisí na funkčním působení okolního prostředí a na výchově.*“¹

E. Svobodová se ve své knize *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání* vyjadřuje, že „*ambice rozvíjet prosociální chování dětí může mít téměř každá hra, pokud je prosociálně zadaná a vedena.*“²

A v knize *Psychopedie* od **M. Valenty a O. Müllera** se dozvídáme, že „*výtvarná výchova může být prostředkem budování sociálního cítění a zodpovědnosti mentálně postižených dětí, a to v těch činnostech, kdy pracují na kolektivním úkolu.*“³

Díky poznatkům I. Švarcové vím, že je možné lidi s mentálním postižením částečně vést k prosociální výchově. Tato výchova je pro ně důležitá stejnou měrou jako pro zdravé jedince. Na další dvě myšlenky bych chtěla navázat a vymyslet výtvarné hry, které povedou k prosociálnosti osob s mentálním postižením.

Hlavním cílem práce je na základě projektu poukázat na možnosti rozvoje prosociálního chování u lidí s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, a to pomocí výtvarných her.

Práce bude rozdělena na dvě části, praktickou a teoretickou. V první části definuji osobnost jedinců s mentálním postižením, hlavní faktory prosociálního chování a výtvarnou výchovu a její vliv na rozvoj osobnosti jedince. Další část již bude zahrnovat samotný projekt s klienty chráněného bydlení.

¹ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s.50.

² SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, s. 93.

³ VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*, s. 391.

Projekt budu realizovat v chráněném bydlení občanského sdružení Proutek (dále jen Proutek) v Plasné u Kardašovy Řečice. Na projektu se mnou budou spolupracovat klienti tohoto bydlení. Celkem jich tu bydlí pět – je jim diagnostikováno lehké mentální postižení nebo středně těžké mentální postižení.

Pro uskutečnění svého projektu jsem si vybrala toto sdružení z toho důvodu, že zde pracuje má sestra a měla jsem již možnost několikrát toto chráněné bydlení navštívit a účastnit se akcí, které Proutek pořádal.

Projekt bude rozčleněn na pět her, které povedou k prosociálnosti. Všechny hry bude spojovat téma přátelství, spolupráce, vyjadřování citů, pozitivní hodnocení druhých a další prosociální dovednosti. Klienti se také seznámí s různými výtvarnými technikami např. s kresbou, malbou, muchláží, koláží a ubruskovou technikou. Společnými silami vytvoříme symbol přátelství, koláž, přáníčka, pexeso a Člověče, nezlob se, které si následně zahrajeme. Veškeré výrobky a hry zůstanou klientům v jejich bydlení. Buď si je vystaví, nebo zahrají, a tím si stále budou připomínat probíraná prosociální témata.

Při realizaci projektu bude zajímavé sledovat, jestli se jednotlivé ukazatele (např. udržení pozornosti, časové rozvržení projektu, aktivita jedinců) budou lišit v závislosti na činnosti. Účelem praktické části diplomové práce je pracovat s klienty na základě předem vymyšleného projektu, ale přitom jim poskytnout dostatek prostoru k vlastní tvorbě.

Na moji práci by v budoucnu mohl navázat někdo jiný a z poznatků mnou získaných vytvořit přímo metodiku výtvarných činností pro lidi s mentálním postižením. Já chci na základě svého tvůrčího projektu zjistit odlišnosti práce s danou skupinou, čeho se příště vyvarovat, co naopak vylepšit. Budu se snažit shromáždit základní poznatky, které může využít jiný student a navázat na ně (např. časové rozložení, použití výtvarných technik, výtvarných materiálů, apod.).

Informace pro problematiku mentálního postižení budu čerpat zejména z publikací I. Švarcové, M. Valenty a O. Müllera, M. Vágnerové, J. Pipekové. Z oblasti prosociální výchovy se budu inspirovat R. R. Olivarem, L. Lenczem a O. Křižovou, E. Svobodovou, Z. Vybíralem a z výtvarné výchovy budu vycházet z knih V. Roeselové, J. Uždila a D. Razákové.

Mezi konkrétní cíle mé práce patří:

- Porovnání teoretické části práce s částí praktickou, zda mnou získané podněty z praxe odpovídají nastudovaným poznatkům.
- Přinést nové podněty pro práci s osobami s mentálním postižením ve volném čase.
- Pomoci připravit netradiční osnovu pro další volnočasové činnosti při práci s osobami s mentálním postižením.
- Sledování a porovnání aktivity jednotlivých klientů při každé činnosti.
- Podpora rozvoje prosociálních dovedností u lidí s mentálním postižením.
- Podpořit klienty při spolupráci v kolektivu, která je důležitá pro jejich společné soužití.
- Využití netradičních her tak, aby se zvýšila aktivita klientů.

I. TEORETICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

1 OSOBNOST JEDINCE S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Mentální postižení je složitější postižení, které postihuje nejenom psychické schopnosti, ale celou osobnost člověka ve všech jejích složkách. Týká se nejen rozumových schopností, ale také emocí, komunikačních schopností, úrovně navazování sociálních vztahů, možností uplatnění ve společnosti a v pracovním procesu.⁴

Každý mentálně postižený jedinec je jedinečná osobnost s charakteristickými osobnostními rysy. Přesto se u většiny z nich projevují podobné společné znaky, které odpovídají hloubce mentální retardace.⁵ Intelektuální schopnosti a sociální přizpůsobivost těchto jedinců se může měnit v průběhu jejich života a i snížené hodnoty se mohou zlepšovat nácvikem a odpovídajícím přístupem.⁶

V současné době se nejvíce používá definice mentálního postižení podle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10): „*Stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujícím se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti.*“⁷

V zahraničí, zejména ve Spojených státech amerických se nejčastěji zmiňuje definice Americké asociace pro mentální retardaci (AAMR) z roku 2002, která zní: „*Mentální retardace je postižení, které nastane před 18. rokem věku. Vyznačuje se velkým omezením v oblasti duševního fungování a adaptivního chování, které se projeví v sociálních a praktických dovednostech. Diagnostikuje se pomocí standardizovaných testů inteligence a adaptivního chování.*“⁸

Americká asociace pro duševní a mentální zaostalost (AAIDD) při definování a hodnocení mentálního postižení zdůrazňuje, že odborníci musí vzít v úvahu i faktory, jako je společenství a životní prostředí typické pro vrstevníky a kulturu jedince. Měli by

⁴ Srov. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*, s. 109.

⁵ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 33.

⁶ Srov. MKN-10. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>.

⁷ Tamtéž.

⁸ *Introduction to Mental Retardation*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.thearc.org/Document.Doc?&id=143>>.

také zvážit jazykové rozmanitosti a kulturní rozdíly ve způsobu komunikace, pohybu a chování lidí.⁹

1.1 Variabilita psychických funkcí a schopností osob s mentálním postižením

1.1.1 Odlišnosti v myšlení

Myšlení lidí s mentálním postižením je vždy vázáno na realitu. Přemýšlí konkrétně, abstraktně velmi těžko. Nedokáží se odpoutat od svých vlastních potřeb a pocitů. To se projevuje ve snížené kritičnosti a vyšší sugestibilitě. Uvažování dospělých osob s mentálním postižením je ovlivněno učením, výchovou a prostředím, ve kterém žijí.

Myšlení je charakteristické značným stereotypem a rigiditou na určitém způsobu řešení. Mechanicky se dovedou naučit určitá pravidla, ale v praxi je nedokážou správně použít. Jejich postoj k problémům bývá pasivní, často očekávají řešení od někoho jiného nebo rezignují. V zoufalství, kdy nepochopí a neumí vyřešit danou situaci, mohou jednat agresivně. Nadměrné nároky na ně mohou působit jako stresový faktor.¹⁰

Pro myšlení lidí s mentálním postižením jsou charakteristické i výkyvy pozornosti; psychické aktivity, které znemožňují delší a soustředěné promyšlení otázek; neschopnost použít již osvojené rozumové operace, když je potřebují; neschopnost srovnávat své myšlenky a činy s požadavky objektivní reality.¹¹

1.1.2 Odlišnosti v řeči

Řeč u lidí s mentálním postižením bývá postižena z formálního i obsahového hlediska. Mají méně přesnou výslovnost - většinou to je způsobeno zhoršenou sluchovou diferenciací nebo nedostatky v motorické koordinaci mluvidel. Jelikož mají omezenou slovní zásobu, často nepochopí běžnému verbálnímu sdělení a mají větší potíže v pochopení celkového kontextu. Nejvhodnější pro ně je stručně a jasně formulovat konkrétní informace.

⁹ Srov. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.aamr.org/>>.

¹⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 292-293.

¹¹ Srov. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*, s. 24.

Typickými znaky řečového projevu osob s mentálním postižením jsou nápadně jednoduchá vyjadřování a jazyková necitlivost.

Osoby s lehkou mentální retardací zvládnou běžné pojmy a základní slovní obraty. U osob s těžkým mentálním postižením se řeč nerozvíjí vůbec.¹²

1.1.3 Odlišnosti v učení

Schopnost učení u lidí s mentálním postižením je též v různé míře omezena. Znemožňuje jim to nedostatečné porozumění, ale také i nedostatek v koncentraci pozornosti a paměti. Učení je převážně mechanické. Vše, co se naučí, si fixují ve své rigidní postupy a stejným způsobem je užívají. Přizpůsobování novým situacím jim činí značné potíže.

Lidé s mentálním postižením musí být k učení často motivováni. Nejvhodnější odměnou pro ně je ocenění a pochvala. Je běžné, že se učí kvůli jinému člověku (učiteli, vychovateli), protože k němu mají pozitivní citový vztah, který si chtějí potvrdit.¹³

1.1.4 Nápadnosti emočního prožívání

Emoční prožívání je většinou závislé na etiologii mentálního postižení. Jedná se o zvýšenou dráždivost, větší pohotovost k afektivnímu jednání či mrzuté náladě. Preferují jednání, které přináší bezprostřední uspokojení.

Lidé s mentálním postižením mají stejné základní psychické potřeby jako ostatní lidé. Při uspokojování svých potřeb jsou závislí na svém okolí. Čím těžší je postižení, tím více jsou závislí. Na druhou stranu mají tendenci uspokojovat své potřeby neodkladně a bez zábran. Neuspokojování jejich potřeb jim může způsobovat stresovou situaci, na kterou reagují různými obrannými mechanismy.¹⁴

City lidí s mentálním postižením jsou opožděné a obtížně se utvářejí tzv. vyšší city (svědomí, odpovědnost); jsou neadekvátní svou dynamikou k podnětům vnějšího světa; prožitky jsou primitivnější a protikladné; častěji se vyskytují chorobné citové projevy (euforie, apatie, epizodické poruchy nálad); city jsou nedostatečně diferencovány.¹⁵

¹² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 293.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 294-295.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 295-296.

¹⁵ Srov. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*, s. 26.

Lidé s mentálním postižením dokážou mít rádi své blízké, jsou velmi vnímaví k jejich bolesti a trápení. Pokud se s nimi jedná vlídně a laskavě, zpravidla to oplácejí přátelským chováním a oddaností.¹⁶

1.1.5 Odlišnosti v chování

Lidé s mentálním postižením nejsou často schopni porozumět obecně platným hodnotám a normám. Většinou mají problémy s hodnocením nových situací a s aplikací běžných pravidel za různých okolností. Nestačí, aby chápali, kdy mají určitá pravidla použít, ale aby se také podle nich dokázali chovat. Lidé s lehkým mentálním postižením sice vědí, jak by se měli v běžných situacích chovat, ale nelze od nich vždy očekávat přiměřené reakce na dané situace.

Osoby s mentálním postižením se řídí především emocionálními impulsy. Schopnost sebeovládání nemají v dostatečné míře rozvinutou. Problematické chování může být projevem v jejich neschopnosti vyjádřit své aktuální pocity standardním a pro okolí srozumitelným způsobem. Například křik a sebepoškozování slouží ke komunikaci s okolím, jejich prostřednictvím sdělují subjektivně důležité informace.¹⁷

1.2 Lehké mentální postižení (F70, IQ 50-69)

Nejvýraznější problémy osob s lehkým mentálním postižením jsou pozorovatelné v období školní docházky. Děti mají konkrétní mechanické myšlení, omezenou schopnost logického myšlení, slabší paměť, jemnou a hrubou motoriku mají lehce zpožděnou a častá je porucha pohybové koordinace.¹⁸ Ve škole se potíže objevují hlavně při teoretické práci. Mnozí mají problémy se čtením a psaním. Velmi jim prospívá výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovedností a kompenzování nedostatků. Většinu jedinců lze zaměstnat prací, která spíše vyžaduje praktické schopnosti než teoretické a odpovídá jejich míře postižení.¹⁹ Zvládnou vystudovat jednoduchý učební obor nebo zaškolení v jednoduchých manuálních činnostech.

¹⁶ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 45.

¹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 297-298.

¹⁸ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 272.

¹⁹ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 27.

Rozvoj sociálních dovedností mají zpomalen, ale v sociálně nenáročném prostředí mohou být zcela bez problémů. V emociální oblasti se projevuje afektivní labilita, impulsivnost, úzkostnost a zvýšená sugestibilita. Pro socializaci těchto jedinců má velký význam rodinné prostředí a výchovné působení.²⁰

Většinou dosáhnou schopnosti užívat řeč účelně v každodenním životě, udržovat konverzaci, i když si řeč osvojují opožděně.²¹ Pozornost mají krátkodobou, povrchnější nestálou nebo ulpívavou. Paměť mají mechanickou s individuálně různou kapacitou.²²

Podaří se jim dosáhnout úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, pití, oblékání, hygiena) a v praktických domácích dovednostech, i když jsou oproti normě pomalejší. Samostatně nedokážou řešit problémy plynoucí z nezávislého života např. získání a udržení si zaměstnání, zajištění úrovně bydlení apod.

V různé míře se u osob s lehkým mentálním postižením mohou projevit i přidružené chorobné stavy např. autismus, epilepsie, poruchy chování nebo tělesné postižení.²³

Lidé s lehkým mentálním postižením tvoří 4/5 osob s mentálním postižením (80 %). Tento stupeň postižení se vyskytuje asi u 2,5 % populace.²⁴

1.3 Středně těžké mentální postižení (F71, IQ 35-49)

U lidí se středně těžkým mentálním postižením je rozvoj myšlení a řeči výrazně opožděn a toto opoždění přetrvává až do dospělosti. Řeč mají velmi jednoduchou, slovník obsahově chudý, vyskytují se časté agramatismy. Tvoří jenom krátké věty nebo slovní spojení. Někdy komunikují jen nonverbálně.²⁵ Někteří jsou schopni jednoduché konverzace, druzí se stěží domluví o svých základních potřebách. Někteří se nenaučí mluvit nikdy, i když porozumí jednoduchým verbálním instrukcím.²⁶

Učení je u nich omezené, mechanické a trvá velmi dlouhou dobu. Myšlení se vyznačuje stereotypností, rigiditou, nepřesností, ulpíváním na nepodstatných, ale nápadných detailech. Paměť mají mechanickou s malou kapacitou.²⁷

²⁰ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 272.

²¹ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 28.

²² Srov. PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*, s. 65.

²³ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 28.

²⁴ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*, s. 66.

²⁵ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 272-273.

²⁶ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 29.

²⁷ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*, s. 66.

Celkově jsou neobratní, vývoj jemné a hrubé motoriky mají zpomalen. Viditelná je nekoordinovanost pohybů a neschopnost jemných úkonů. V sebeobsluze jsou jen částečně samostatní. Častá je emocionální labilita a afektivní reakce. Nejsou schopní úspěšně a samostatně řešit náročnější situace.

Vzdělávají se nejčastěji v základní škole speciální, dále v praktické škole.²⁸ Někteří si osvojí základy čtení, psaní a počítání. V dospělosti jsou obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, pokud jsou strukturované úkoly a zajištěn odborný dohled. Nejčastěji pracují v chráněných dílnách. Úplně samostatný život je u nich možný jen zřídka.

V této skupině mentálně postižených můžeme pozorovat znatelné rozdíly v povaze schopností. Někteří jedinci jsou šikovnější v dovednostech senzorio-motorických než v úkolech závislých na verbálních schopnostech. Jiní jsou zase neobratní, ale schopní sociální interakce a komunikace.²⁹

Častý je výskyt epilepsie, autismu a dalších neurologických a tělesných potíží.³⁰ U některých je nutno provést omezení v právních úkonech. Velké procento lidí se středně těžkým mentálním postižením je umístováno do ústavů sociální péče. Výskyt v populaci mentálně postižených je asi 12 %.³¹

1.4 Dospělý jedinec s mentálním postižením

Dospělost je schopnost jedince přijmout určité úkoly, které mu připisuje daná společnost. Pro většinu osob s mentálním postižením jsou tyto role nedostupné nebo dostupné pouze v omezené míře, a to s určitou podporou a pomocí. V tom se liší od zdravých vrstevníků.³²

Nyní si uvedeme faktory, které přispívají k dosažení statusu dospělosti nebo mu brání:

- „Ukončení školní docházky,
- získání zaměstnání,
- odchod z domova rodičů
- uzavření sňatku, založení rodiny,

²⁸ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 272-273

²⁹ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 28-29.

³⁰ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, s. 272-273.

³¹ Srov. PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*, s. 67.

³² Srov. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*, s. 86.

- *administrativní a právní faktory např. dosažení zletilosti, trestní odpovědnosti.*

Většina z uvedených faktorů se nevztahuje pouze k člověku s mentálním postižením, ale má obecnou platnost.“³³

Charakteristickým atributem dospělosti po skončení školní docházky je práce. Možnost zaměstnání pro osoby s mentálním postižením neznamena jenom výdělek, ale také přiznání jejich sociálního postavení v rámci rodiny a společnosti.³⁴

Lidé s tímto postižením mají různé možnosti pracovního uplatnění. Nejčastěji se jedná o chráněné dílny a chráněná pracovní místa.

Chráněná dílna je podle § 76 Zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. definována jako *„pracoviště zaměstnavatele, vymezené na základě dohody s úřadem práce a přizpůsobené pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením, kde je v průměrném ročním přepočteném počtu zaměstnáno nejméně 60% těchto zaměstnanců. Chráněná pracovní dílna musí být provozována po dobu nejméně 2 let ode dne sjednaného v dohodě. Na vytvoření chráněné pracovní dílny poskytuje úřad práce zaměstnavateli příspěvek.*“³⁵ U zaměstnanců se snaží rozvinout samostatné jednání a zodpovědnost při práci na pracovišti a schopnost spolupráce s ostatními klienty.³⁶

Chráněné pracovní místo je v § 75 Zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. popsáno takto: *„Chráněné pracovní místo je pracovní místo vytvořené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením na základě písemné dohody s úřadem práce. Chráněné pracovní místo musí být provozováno po dobu nejméně 2 let ode dne sjednaného v dohodě. Na vytvoření chráněného pracovního místa poskytuje úřad práce zaměstnavateli příspěvek.*“³⁷ Smyslem tohoto zaměstnání je vyrovnávat příležitosti pro pracovní uplatnění lidí se ztíženým přístupem na trh práce v důsledku zdravotního postižení.³⁸

Dalším krokem k dospělosti je odchod od rodiny. Osamostatnění je pro osoby s mentálním postižením velmi těžké, někdy až nedosažitelné. Mají také potřebu se osamostatnit, ale často jim v tom brání rodiče. Pokud se o ně jejich rodiče mohou postarat, zůstávají v rodině. V rodině vznikají zafixované role a vztahy, kdy mentálně

³³ ČERNÁ, M. a kol. *Česká psychopedie*, s. 173.

³⁴ Srov. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*, s. 87-88.

³⁵ Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti § 76, ve znění platném k 20. 1. 2011.

³⁶ Srov. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*, s. 90.

³⁷ Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti § 75, ve znění platném k 20. 1. 2011.

³⁸ Srov. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*, s. 90.

postížený člověk bývá považován za závislé dítě, o němž rozhodují jiní. To vede často k malé soběstačnosti těchto jedinců a neumějí ani to, co by zvládnout mohli. To bývá značnou překážkou adaptace na jiné prostředí po smrti rodičů.

Určitou možností osamostatnění je chráněné bydlení. Zde žije několik dospělých lidí s mentálním postižením, kteří jsou podporováni v soběstačnosti a upozorňováni na rizika svého chování. Učí se různým domácím činnostem. Je poskytována pomoc jen s takovými úkony, které sami nezvládnou. Osamostatňování a adaptace na nové prostředí probíhá postupně.

Důležitým faktorem je také navázání partnerského vztahu a rodičovství. Potřeba partnerství se vždy nevytváří, protože lidé s mentálním postižením jsou často zcela naplněni vztahem s matkou nebo dalšími členy rodiny. Pokud vztah naváží, jde spíše jen o vyjádření touhy po blízkém člověku. To zahrnuje společné aktivity, nejčastěji v rámci společného zaměstnání nebo bydlení. Některá zařízení jim umožňují i partnerský život (samozřejmě s patřičným poučením a podporou). V rodině tomu rodiče většinou brání. Poukazují na rizika nežádoucího rodičovství, což je samozřejmě vhodné, protože tito lidé nejsou schopni plnit požadavky rodičovské role. Partnerský vztah přináší i lidem s mentálním postižením užitečné nové zkušenosti, může je dále rozvíjet a přispívat k většímu osamostatnění.³⁹

1.5 Výchova jedince s mentálním postižením

Výchovou se chápe utváření a rozvíjení osobnostních kvalit člověka, ovlivňující jeho chování.⁴⁰ Výchovu lze pojmovit dvojím způsobem.

„V širším pojetí jde o záměrné zespolečňování člověka (více lidí) za pomoci poskytování možností pro jeho vývoj.

V užším pojetí jde o aktivitu, při níž vychovatel svým jednáním přímo, záměrně a v jistém vymezeném čase ovlivňuje (formuje) kvalitu osobnosti jednoho nebo více lidí – a to v souhlasu s určitými stanovenými výchovnými cíli a za pomoci určitých výchovných prostředků a metod.“⁴¹

³⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 310-313.

⁴⁰ Srov. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*, s. 22.

⁴¹ VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*, s. 193.

V oblasti psychopedie je výchova realizována v rámci výchovného procesu. Jeho hlavními činiteli jsou speciální pedagog – psychoped (ale i asistent), osoba s mentálním postižením a výchovný obsah.

Obsah výchovy je vytvářen s ohledem na výchovné cíle. Obsahem výchovy rozumíme soustavu hodnotových orientací (např. mravních, estetických atd.), postojů k realitě (např. k společnosti, k normám, k sobě samému atd.), pohnutek (potřeb, zájmů, motivů) a vlastností osobnosti, které by se měly stát součástí osobnostní výbavy vychovávaného jedince. U lidí s mentálním postižením se liší především v závislosti na stupni jejich postižení.

Obsah výchovy těchto jedinců je teoreticky i prakticky spojován s formami výchovného procesu. Formami chápeme rozličné způsoby organizace výchovného procesu, vztahující se například k uspořádání prostředí, k uspořádání žáků, ke způsobům společné činnosti učitele a žáka, k časové dimenzi apod.

Úspěšné naplnění obsahu výchovy také závisí na širších výchovných podmínkách. Tento pojem lze vztáhnout k podobnému pojmu výchovné prostředí.

Výchovné cíle vyjadřují původní představu o určité osobnostní vlastnosti, k níž má výchova směřovat. Při formování osobnostních vlastností pokaždé zdůrazňujeme jejich význam pro společenský život.

U osob s mentálním postižením považujeme za obecný cíl dosažení co nejoptimálnějšího rozvoje jejich osobnosti s přihlédnutím k možnostem daným povahou a stupněm postižení. Obecným výsledkem má být co nejvyšší stupeň společenského a pracovního uplatnění.⁴²

2 PROSOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Prosociální výchova posiluje u vychovávaných jejich důstojnost, vede k laskavým a dobrým mezilidským vztahům, pěstuje dobré a pozitivní vlastnosti člověka, učí toleranci a schopnosti vcítit se do pocitů druhých.

Na Slovensku se prosociální výchova vyučuje pod názvem etická výchova jako povinně volitelný předmět. V České Republice byl tento program převzat a schválen MŠMT (Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy). Většinou je prosazován

⁴² Srov. VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*, s. 196-199.

v občanské a rodinné výchově nebo jako volitelný předmět na druhém stupni základní školy.

Základními pravidly prosociální výchovy jsou:

- Vytvořit ze třídy výchovné společenství.
- Přijmout dítě takové, jaké je, a projevovat vůči němu přátelské city.
- Připisovat dětem pozitivní vlastnosti, zejména prosociálnost, vyjadřovat pozitivní očekávání.
- Formulovat jasná a splnitelná pravidla hry.
- Reagovat na negativní jevy klidným poukázáním na jejich důsledky.
- Nabádat, je to osvědčený prostředek výchovy.
- Vybízet k pozitivnímu chování.
- Odměny a tresty používat opatrně.
- Zapojit do výchovného působení i rodiče.
- Být nositeli radosti - odevzdávat vědomosti lze i se zamračenou nebo přísnou tváří, ale získat si srdce žáků a vychovávat je k přátelství a spolupráci je možné jen s přátelským a radostným úsměvem.⁴³

Tato pravidla jsou vytvořena pro výuku etiky na základních školách, ale obecně je můžeme použít pro všechny prosociální aktivity, které jsou mimo školu a i pro jinou věkovou skupinu.

2.1 Vymezení pojmu prosociálnost

*„Prosociálnost se v odborné literatuře definuje jako chování, které má být užitečné druhé osobě, skupině lidí nebo sociálnímu cíli, bez toho, že by se předem očekávala odměna.“*⁴⁴ *„Toto slovo je odvozeno z latinského slova socius – druh, společník.*

⁴³ Srov. *Prosociální výchova*. [online]. Hradec Králové: Universita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2007. Dostupné na WWW: <http://loxias.uhk.cz/kpp/kev/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf>.

⁴⁴ MOTYČKA, P., VANĚK, P., VANĚK, D., BARTOŇKOVÁ, H. *Psychologická čítanka aneb vybrané kapitoly z psychologie*, s. 7. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

*Prosociálnost souvisí se zlatým pravidlem mravnosti: „Co (ne)chceš, aby dělali tobě, (ne)dělej druhým.“*⁴⁵

E. Svobodová definuje prosociálnost takto: *„Prosociálnost se vyznačuje pozitivním sociálním chováním, které vede k pomoci druhému člověku či lidem. Tímto chováním člověk nepřináší užitek pouze sobě samému, ale i jiným lidem. Za vyšší formu prosociálního jednání můžeme považovat altruismus, který můžeme vnímat jako tendenci jednat tak, aby se zlepšila celková pohoda jiné osoby, přičemž chování nepřináší aktérovi žádný zjevný prospěch, ale často od něj vyžaduje určitou oběť.“*⁴⁶

R. R. Olivar ve své knize uvádí definici: *„Za prosociální označujeme takové chování, které je zaměřeno na pomoc jiným osobám nebo prospěch jiných osob, skupin či společenských cílů, aniž by pro původce chování existovala vnější odměna (např. finanční, resp. pochvala, uznání). To znamená, že motivem a předpokladem prosociálního chování je vnitřní potřeba nebo tendence dělat to, co prospěje druhému. Cílem výchovy tedy je nejen děti naučit, aby si osvojily určité vnější chování, ale přivést je k tomu, aby se chovaly prosociálně z vnitřní potřeby.“*⁴⁷

Aby člověk mohl prosociálně jednat, potřebuje:

- porozumět vnímání a chápání situace z pohledu druhé osoby,
- schopnost morálního úsudku,
- schopnost empatie - porozumět pocitům druhých,
- znát sociální normy a pravidla.⁴⁸

Prosociální chování vede k pozitivním vztahům. Je zaměřeno na spolupráci, schopnosti dialogu a poskytnutí pomoci jiným lidem a skupinám. Rozvíjí schopnost rozlišit a realizovat společenské cíle bez očekávání odměny.

Z uvedených definic nám vyplývají čtyři znaky prosociálního chování:

1. Chování ve prospěch druhé osoby, které nevyplývá z povinnosti.
2. Chování bez očekávání protislužby nebo odměny.
3. Chování podporující reciprocitu. (podobné chování příjemce)

⁴⁵ *Malý úvod do teologie.* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologie.estranky.cz/clanky/etika.html>>.

⁴⁶ SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, s. 2.

⁴⁷ OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 5-6.

⁴⁸ Srov. SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, s. 2.

4. Chování, které nenaruší identitu toho, který se chová prosociálně.⁴⁹

„Prosociální osobnost má tyto charakteristické znaky:

1. *Navzdory složitosti problémů je optimistická.*
2. *Je oporou institucí.*
3. *Přináší nové věci.*
4. *Umí poskytnout pomoc.*
5. *Projevuje jistotu v ovládnání skutečnosti.*
6. *Je empatická, osobně přitažlivá.*
7. *Má smysl pro humor.*
8. *Umí se odosobnit a získávat následovníky.“*⁵⁰

P. Vacek se domnívá, že výskyt prosociálního chování je výrazným signálem správně orientovaného morálního rozvoje. Takové chování se vyznačuje soucítěním, spoluúčastí, solidaritou a až aktivní pomocí potřebnému. Proto mezi základní předpoklady rozvoje prosociálnosti patří vytváření návyku pomoc nabízet a o pomoc přiměřenou formou požádat.⁵¹

2.2 Faktory prosociální výchovy

Faktory prosociální výchovy myslíme proměnné, které podmiňují prosociální chování.

V zájmu rozvoje tohoto chování je třeba rozvíjet tyto způsobilosti a vlastnosti:

1. Komunikace
2. Důstojnost lidské osoby, sebeúcta
3. Pozitivní hodnocení druhých
4. Tvořivost a iniciativa
5. Vyjadřování a komunikace citů
6. Empatie
7. Asertivita

⁴⁹ Srov. *Etická výchova*. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Srov. VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*, s. 78-79.

8. Skutečné a zobrazené prosociální vzory
9. Pomoc, dělení se, spolupráce, přátelství
10. Komplexní prosociálnost⁵²

V následujících kapitolách více rozepíší jednotlivé prosociální dovednosti.

2.2.1 Komunikace

Komunikace se z psychologického hlediska dělí na verbální a neverbální dorozumívání. Verbální komunikace je dorozumívání se jedné, dvou a více osob pomocí slov. Každé vyslovené slovo je zatížené osobní historií, zážitky, vzděláním a kulturním prostředím hovořícího. Pro slovní dorozumívání je důležitý oční kontakt, přiměřená vzdálenost, neverbální projev v souladu se slovy a hlavně umět naslouchat druhému.⁵³

Neverbální komunikace je vše, co signalizujeme beze slov či spolu se slovy jako doprovod slovní komunikace. Neverbálně komunikujeme gesty, pohyby hlavou a dalšími pohyby těla; postoji těla; výrazy tváře; pohledy očí; vzdáleností a zaujímáním prostorových pozic; tělesným kontaktem; tónem hlasu a dalšími neverbálními aspekty řeči; oblečením, zdobností. Neverbálními prostředky lze čitelně vyjádřit základní emoce (radost, smutek, překvapení, strach, hněv).⁵⁴

„Plně rozvinutá, uvolněná neverbální komunikace vtahuje do komunikace i naše tělo, produhovňuje ho, zvyšuje sebevědomí a pocit pohody, zbavuje nás napětí. Z hlediska partnera neverbální komunikace zvyšuje čitelnost našich myšlenek, prohlubuje a protepluje vztah, vzbuzuje důvěru a vytváří uvolněnou atmosféru, která je základním předpokladem dobré komunikace.“⁵⁵

Nejdůležitějším důvodem proč komunikovat je mít s někým společenství, budovat vztah. Z tohoto důvodu se komunikací zabývá i etika. Etika komunikace sleduje především to, aby se komunikace stávala darem a abychom jejím prostřednictvím budovali krásný, srdečný prosociální vztah.⁵⁶

⁵² Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 6-7.

⁵³ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 4-6. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁵⁴ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, s. 64-72.

⁵⁵ LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 9. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 2-8.

Výchovnými cíly etiky komunikace jsou:

1. „*Základní komunikační způsobilosti (pozdrav, úsměv, prosba, poděkování, omluva).*
2. *Umět začít, udržovat a ukončit rozhovor.*
3. *Znát a uplatňovat způsoby neverbální komunikace.*
4. *Otevřeně, ale ohleduplně komunikovat.*
5. *Aktivně naslouchat.*“⁵⁷

2.2.2 Důstojnost lidské osoby, sebeúcta

Ze současných poznatků psychologie vyplývá, že obraz člověka o sobě a jeho sebeoceňování mají velký význam pro jeho psychické zdraví a rozvoj charakteru. Už ze souvislosti sebehodnocení se sebeovládáním vyplývá, že toto téma výrazně souvisí s etickou problematikou.⁵⁸

„*Pojem JÁ, má psychologicky tři složky:*

- *pojem o sobě,*
- *sebeovládání jako schopnost disponovat se svými schopnostmi a možnostmi (vnitřními zdroji),*
- *sebehodnocení.*“⁵⁹

Obraz o sobě je souhrn informací, které osoba o sobě má. Sebeoceňování je hodnocením informací obsažených v obrazu o sobě. Samozřejmě zahrnuje i pocity, které v nás tyto informace vyvolávají. Na sebeoceňování mají vliv objektivní informace o sobě a subjektivní hodnocení těchto informací. V rozporu mezi vnímaným a ideálním „já“ vzniká nízké sebeoceňování. Příčinou mohou být i příliš vysoká, nereálná očekávání, způsobená například ctižádostivými rodiči. Zralá osobnost je tolerantní ke svým chybám i k chybám druhých, nesnaží se je odstranit. Důležitým předpokladem prosociálnosti je zdravé sebeoceňování.⁶⁰ Nejhlubším motivem, který nás opravňuje

⁵⁷ LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 8. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁵⁸ Srov. LENCZ, L., KRÍŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 38.

⁵⁹ LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 9. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁶⁰ Srov. LENCZ, L., KRÍŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 38.

k pozitivnímu sebeoceňování, je lidská důstojnost. Tu neztrácíme ani v případě neúspěchu nebo selhání.

Z pedagogického hlediska je nejlepší terapií nízkého sebeoceňování bezpodmínečné přijetí v referenční skupině, důvěra a pozitivní náklonnost projevovaná vztahovými osobami a členy referenční skupiny. I když je nízké sebehodnocení nezaviněné, brání svobodnému rozvoji mravních sil, deformuje vztah k ostatním lidem a je zdrojem deformací v postojích a chování. Požadavek zdravé psychiky, mravní zralosti a prosociálního vztahu k druhým je překonat nízké sebevědomí. V etice se hovoří o přiměřeném sebehodnocení.

Výchovným cílem etiky je:

1. Rozvíjení poznání silných a slabých stránek jedince.
2. Posilňování sebehodnocení člověka.
3. Rozvíjení úcty k důstojnosti lidské osoby.⁶¹

2.2.3 Pozitivní hodnocení druhých

Je třeba objevit a vyzdvihnout to, co je pozitivní v chování druhých, připisovat druhým pozitivní vlastnosti, i ty, které mají pouze potenciálně. Tím vznikají dobré mezilidské vztahy.

U dospělých lidí jsou hodnotové orientace, postoje a chování již ustálené, proto pozitivní přístup přináší jen omezené výsledky. Přesto však platí: jestliže ke všem lidem přistupujeme pozitivně, vydají ze sebe v rámci možností to nejlepší.

Z výchovného hlediska je pozitivní hodnocení sebe i druhých velmi důležité. Je předpokladem pozitivního mravního vývoje.⁶²

Každý člověk je pozitivní hodnotou. Ke svému vývoji potřebuje, aby ho jiní lidé akceptovali nebo alespoň uznali význam jeho existence. Toto uznání se dává najevo například nasloucháním a pohledem.

Každou společnou situaci můžeme prožívat dobře, nebo špatně. Psychologické výzkumy potvrzují, že pokud se cítíme špatně, celý svět se nám zdá špatný, a naopak, pokud se cítíme dobře, celý svět se nám zdá dobrý. Děje se to, protože neexistuje reálná

⁶¹ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 9-10. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁶² Srov. LENCZ, L., KRÍŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 50.

hranice mezi naším způsobem sebehodnocení a způsobem hodnocení ostatních. Téměř vždy probíhá společné hodnocení. Je třeba se neukvapovat v posuzování lidí a jevů. Nesmíme být otroky předsudků.⁶³

Pozitivní hodnocení druhých z etického hlediska se dá shrnout do čtyř výchovných bodů:

1. *„Jsme zodpovědní za to, že nezraňujeme, ale podporujeme zdravé sebehodnocení druhých. Soustavné ponižování, podceňování a vyjadřování názorů odsuzujících osobu, a nejen konkrétní chování, je druhem morální vraždy.*
2. *Když napomáháme sebeoceňování druhých, vyjadřujeme pozitivní očekávání a vzbuzujeme důvěru rozhodujícím způsobem, pozitivně ovlivňujeme zdravý morální a osobnostní vývoj dítěte a mladého člověka a má to pozitivní vliv i na dospělé. Je to jeden z největších darů pro druhé.*
3. *Pozitivní hodnocení druhých je významným prvkem duševní hygieny. Vyúsťuje do pocitu vděčnosti, který podle B. Groma je jedním z klíčových momentů vývoje pozitivní osobnosti.*
4. *S pozitivním hodnocením druhých souvisí pozitivní hodnocení živé a neživé přírody, vděčnost za přírodu a starost o přírodní a kulturní prostředí, ve kterém žijeme.“*⁶⁴

2.2.4 Tvořivost a iniciativa

Pojmy tvořivost a iniciativa nemají s etickou problematikou zdánlivě nic společného. Ale lidský život často přináší situace či morální dilemata, ve které jsou ve hře velké etické hodnoty a jejich řešení vyžaduje nápaditost a použití nekonvenčních způsobů. Bez tvořivosti by zůstalo mnoho morálních problémů nevyřešených.

Psychologové si zpočátku všímali tvořivosti převážně v souvislosti s mimořádnými výkony umělců, vědců apod. Proto se tvořivost chápala jako cosi výjimečného. V současnosti si všímají také projevů tvořivosti, které nepřinášejí jen ekonomické,

⁶³ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 44-46.

⁶⁴ LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 11. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

společensky významné hodnoty, ale obohacují osobnost i o citové, poznávací, morální nebo náboženské hodnoty.⁶⁵

Tvořivost představuje strukturu osobnostních předpokladů, které ve spojení s problémovou situací umožňují realizovat dosud neznámé, originální a společensky prospěšné hodnoty (materiální i duchovní povahy). Tvořivost se může projevat ve všech oblastech a formách lidské činnosti, zvláště v těch, které vyžadují osobitý přístup a zvládnutí neznámých situací. Tvořivý je do jisté míry každý člověk.⁶⁶

Tvořivá práce předpokládá iniciativu. Bez určitého stupně iniciativy není možné osvojit si a ani uplatňovat sociální, manuální nebo profesionální zručnosti. Člověk bez iniciativy nemůže být sám sebou, nemůže rozvinout vlastnosti a schopnosti, které charakterizují morálně zralou osobnost.⁶⁷

*„Iniciativa a tvořivost jsou významnými faktory při řešení mezilidských vztahů a jsou předpokladem účinnosti prosociálních iniciativ. Prosociální chování je v našich podmínkách poněkud neobvyklé. Vyžaduje plavat proti proudu, překonat ostych a porušit nepsané konvence běžného chování.“*⁶⁸

V etické výchově jde v první řadě o rozvíjení tvořivosti a iniciativy v souvislosti s řešením problémů mezilidských vztahů.

Výchovným cílem etiky je:

1. Rozvíjet iniciativu a tvořivost lidí.
2. Podporovat tvořivost v mezilidských vztazích.
3. Řešení problémů se zaměřením na osobní, eticky závažné problémy a problémy mezilidských vztahů.⁶⁹

⁶⁵ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 11-12. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁶⁶ Srov. MOTYČKA, P., VANĚK, P., VANĚK, D., BARTOŇKOVÁ, H. *Psychologická čítanka aneb vybrané kapitoly z psychologie.*, s. 72. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁶⁷ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 16. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁶⁸ Tamtéž, s. 17.

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 17.

2.2.5 Vyjadřování a komunikace citů

Z hlediska rozvoje prosociálnosti se etika věnuje citům ze dvou důvodů:

1. Mezi základní podmínky sebepoznání, duševní hygieny a sebevýchovy patří umět rozpoznat, identifikovat a usměrňovat své city. Je to důležité pro rozvoj charakteru.
2. Schopnost vyjádřit své city je důležitým předpokladem empatie a komunikace.

Silné emoce značně ovlivňují naše hodnocení a náš současný pohled na svět. Uvědomíme-li si, že taková změna hodnocení je důsledkem citového vztahu, nemůžeme např. odložit rozhodnutí na pozdější dobu a neukvapovat se.

Své city můžeme nepřímo ovládat. Už jen to, že si uvědomíme, že jsme pod vlivem nějaké emoce, zrelativizuje cit a vytváří novou situaci. Důležité jsou city, které můžeme nazvat vyššími (dobrosrdečnost, nezištná láska, usměv, naděje apod.) Tyto city jsou hnací silou našeho dalšího úsilí a práce.

V životě bývají nejméně úspěšní ti lidé, kteří jsou vyrovnaní, nedochází u nich k velkým citovým výkyvům. To jim umožňuje přiměřeně využívat své city, schopnosti. Prudké city a značné výkyvy nálad oslabují člověka, snižují kvalitu jeho života a výkonnost.⁷⁰

Zdravé interpersonální vztahy předpokládají vzájemnou empatii, která předpokládá dvojí iniciativu: uvědomovat si vlastní prožívání a také jej projevovat.

V naší společnosti, která prožívá krizi hodnot, je komunikace prostředkem, který umožňuje stabilizovat hodnoty uznávání ve skupině nebo v rodině. K dobré komunikaci nejvyšší měrou přispívá otevřenost a projevení citů např. časté vyjádření pozitivních citů, laskavosti, vděčnosti a přání. Komunikaci o vážnějších nedostatcích je třeba učinit ve chvílích, kdy nám v tom nebrání negativní emoce nebo city.⁷¹

Výchovným etickým cílem tedy je:

1. Identifikace a vyjádření citů.
2. Učit se nenásilným způsobem usměrňovat svoje city.

⁷⁰ Srov. LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 82.

⁷¹ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 83-85.

3. Učit se častěji vyjadřovat vyšší city např. srdečnost, nadšení, důvěru, vděčnost, optimismus apod.⁷²

2.2.6 Empatie

„Empatie je schopnost pochopit a vycítit, co druhá osoba prožívá, cítí a myslí.“⁷³ Lidé, kteří umí vyjádřit své city, jsou více empatictí než ti, kteří s vyjádřením svých citů mají problémy.

Je třeba rozlišovat dvě složky empatie:

1. Kognitivní empatie – schopnost pochopit způsob uvažování druhého, jeho názory a motivy, a také schopnost předvídat jeho myšlenky a reakce.
2. Emocionální empatie – schopnost vcítit se do citů druhé osoby alespoň natolik, aby člověk vycítil, je-li určitá skutečnost pro druhého příjemná, nebo ne.

Kognitivní a emocionální složku empatie nemůžeme od sebe oddělit.⁷⁴

„Empatie ulehčuje a zjednodušuje komunikaci mezi lidmi. Empatictí lidé potřebují málo slov, aby pochopili situaci jiných a vžili se do ní. Bez empatie mohou mít pokusy o pomoc, darování, slovní útěchu a jiné projevy prosociálnosti negativní účinek, protože vycházejí z nesprávného pochopení skutečných potřeb nebo rozpoložení druhých.“⁷⁵

Rozvíjení empatie je jeden z nejdůležitějších kroků na cestě k prosociálnímu chování, výchově a lásce. Empatie znamená otevřít se druhým. Bez toho není možné přátelství, zejména důvěrné.

Od empatie v osobních vztazích odlišujeme sociální empatii. Ta se vztahuje na celý národ, společenskou nebo etnickou skupinu. Vážnou překážku v této empatii představují předsudky a zábrany vůči jiným společenským skupinám. V našich podmínkách to znamená vytvářet příležitosti pro osobní kontakty (např. bílých a Romů).⁷⁶

⁷² Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 20. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁷³ Tamtéž, s. 20.

⁷⁴ Srov. LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 94.

⁷⁵ Tamtéž, s. 94.

⁷⁶ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 20-22. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

Výchovným cílem etiky v oblasti empatie je:

1. „*Pochopit podstatu a význam empatie.*
2. *Rozvíjet empatické pochopení myšlenek a citů druhého, které právě prožívá.*
3. *Vžít se do celkové situace druhého.*
4. *Rozvíjet sociální empatii.*“⁷⁷

2.2.7 Asertivita

Chovat se asertivně z etického hlediska znamená zůstat sám sebou, zachovat si svou identitu, trvat na svých legitimních právech a nárocích, ale přitom se chovat prosociálně a brát ohled i na legitimní práva druhého.

Asertivitu rozlišujeme na chování pasivní, agresivní a asertivní. Pasivní člověk proti své vůli podlehne manipulaci, nejde za svým cílem a potom se lituje a trápí se. Agresivita v konfliktních situacích nešetří zlými slovy, někdy může přerůst až ve fyzický útok. Často to je hněv nad vlastní bezmocí, neschopnost vymoci si své právo spravedlivým způsobem. Asertivita je jasná, přiměřená, snaží se vyjádřit to, co chce, aby druzí pochopili. Když asertivní člověk chce, aby byly respektovány jeho zájmy, snaží se respektovat zájmy jiných. Z hlediska sociálních vztahů je zřejmé, že agresivita vede ke zhoršení vzájemných vztahů a znemožňuje účinnou spolupráci. Agresivní ani pasivní chování se nemůže považovat za prosociální. Prosociálnost a prosociální hodnoty ve skupině rozvíjí asertivní chování.⁷⁸

Asertivitu lze cvičit. Psychologové vyvinuli tzv. asertivní techniky. Ty jsou určeny hlavně pro plaché, neprůbojné jedince a ty lidi, kteří reagují velmi podrážděně na jakoukoliv kritiku a mají tendenci ihned oplácet, vracet apod. Ani jedna skupina těchto lidí neumí prosadit svůj názor.⁷⁹

Zmíněné techniky se dají snadno zneužít, hlavně egoistickým způsobem. Proto v sedmdesátých letech minulého století vznikly Etické zásady pro trénink asertivního chování. Populární techniky asertivity často učily manipulativnímu chování, které je nežádoucí.

Výchovným cílem vedoucím k asertivitě je:

⁷⁷ LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 22. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁷⁸ Srov. LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 106.

⁷⁹ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, s. 205.

1. Rozlišení asertivního, pasivního a agresivního chování.
2. Návuk asertivních odpovědí v různých situacích.
3. Návuk asertivního chování při soutěživých situacích.
4. Uplatnění asertivity při jednání.⁸⁰

2.2.8 Skutečné a zobrazené prosociální vzory

Účinným prvkem každého tématu etické výchovy jsou pozitivní vzory, ať už reálné nebo zobrazené. Tyto modely mají pro mladého člověka rozhodující význam v mravním rozvoji.⁸¹ Vzorem, tedy tím, jehož činnost či chování se napodobuje, je většinou určitá osoba nebo i zvíře. Je-li to osoba, potom záleží při napodobování na jejích vlastnostech, na jejím sociálním postavení a prestiži a na mnoha jiných znacích. Vzorem však může být i dvojice nebo skupina.

Napodobování spočívá v tom, že jednotlivec určitým způsobem poznává a spoluprožívá chování druhého. Tím v sobě vytváří kognitivně-emotivní obraz této činnosti a po určitém čase různým způsobem napodobuje chování druhého. Nejčastěji se napodobují vlastnosti např. štedrost a ochota pomáhat.

Děti nejvíce následují vzory ze svého okolí např. rodiče, sourozence, kamarády, učitele, vychovatele. Důležitou roli také hrají vzory, které se objevují v televizi a ve filmu.⁸²

Na prosociální chování dětí má pozitivní vliv tzv. komplementární chování rodičů a vychovatelů. Je to chování, kdy rodiče (vychovatelé) obdarují své dítě a při jiné příležitosti je požádají, aby i ony něco darovaly jim.

Televize také poskytuje mnoho příležitostí pro výchovu. Je ale za potřebí ji využívat smysluplně. Bohužel televize má mnoho negativních aspektů, např. vyhýbání se realitě, manipulace s informacemi, násilí a agresivita, pasivita, pokles komunikace mezi lidmi a v rodině a další. Z těchto důvodů si musíme umět zachovat alespoň možnost reflektovat a vybírat si.

Pozorování prosociálních modelů významně pomáhá osvojovat si určitý druh chování. Prosociální člověk je tvůrcem kultury lidských práv, sociálních hodnot a ctností.⁸³

⁸⁰ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 27. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 28.

⁸² Srov. LENCZ, L., KRÍŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 126.

Výchovným cílem etiky tedy je:

1. Podporovat orientaci lidí na pozitivní vzory a poukazovat na nesmyslnost snění o pochybných idolech.
2. Ve vztahu k médiím vychovávat kritické diváky.
3. Uvědomovat si zodpovědnost za svoje chování jako vzoru pro druhé.⁸⁴

2.2.9 Pomoc, dělení se, spolupráce, přátelství

Spolupráce je nejméně náročnou formou prosociálního chování. Je to chování výhodné pro obě strany. Problémy moderní společnosti způsobuje neschopnost nebo neochota spolupracovat. Spolupráce předpokládá překonat nedůvěru, ochotu udělat první krok a riskovat eventuální zklamání.⁸⁵ Spolupráce znamená, že si navzájem musíme pomáhat za podmínky vzájemné výměny („já udělám, když ty uděláš“). Pomoc, služba, povzbuzení, ochota dělit se, to vše charakterizuje iniciátora. Je to osoba, která dělá první krok a nepřemýšlí o tom, jaké výhody z toho bude mít.⁸⁶

Při darování, pomoci a rozdělení se má přímé výhody jen ten, koho obdarováváme nebo komu pomáháme. Na první pohled to tak vypadá, ale je to povrchní způsob uvažování. Ve skutečnosti přináší tomu, kdo daruje nebo pomáhá, hluboké uspokojení. V tomto smyslu to potěší i toho, kdo dává. Navíc tu platí zákon: dobro, které jsme pro někoho udělali, dříve nebo později se často nějakým způsobem vrátí.

Prosociální chování málokdy zůstane bez odezvy, např. na úsměv se odpovídá úsměvem. Od toho je už jen krok ke vzniku přátelství. Prosociální chování přetváří lidi, pomáhá jim zbavit se negativních vlastností, mění nepřátele v přátele.⁸⁷

Přátelství je druh interakce mezi osobami. Skutečné přátelství je trvalý postoj a chování orientované na dobro druhého a není podmíněno předpokládanou nebo očekávanou odplatou. Určitý stupeň prosociálního chování je základním prvkem přátelství. Prostřednictvím spolupráce se přátelé učí koordinovat osobní zájmy se

⁸³ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 134.

⁸⁴ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 30. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁸⁵ Srov. LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 136.

⁸⁶ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 156.

⁸⁷ Srov. LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova metodický materiál 1.*, s. 136.

společným dobrem. Přátelství obsahuje vzájemné porozumění, vzájemné přijetí, vzájemné ocenění a uznání.⁸⁸

Proto se musíme zaměřit na tyto výchovné cíle:

1. Rozvíjet ochotu a schopnost spolupracovat.
2. Posilovat všeobecné prosociální chování (dávání, pomoc, dělení se, přátelství).
3. Podporovat prosociální chování ve ztížených podmínkách (např. ve prospěch problémových, nesympatických lidí).⁸⁹

2.2.10 Komplexní prosociálnost

Komplexní prosociálnost se týká postojů a chování jednotlivce ke společnosti a společenským skupinám mezi sebou. V současné době většina odborníků nabývá přesvědčení, že na řešení problémů současného života nestačí spravedlnost a láska uplatňovaná v osobních vztazích, v rodině, ve škole, mezi sousedy apod. Pro přežití člověka má rozhodující význam uplatňování etických norem v ekonomice, politice, ve všech oblastech veřejného života.⁹⁰

Jednotlivce ovlivňují veškeré struktury, zákony, instituce. Stejným způsobem tak jednotlivci, rodiny, neformální skupiny mohou být iniciátory změny sociální reality. To znamená, že člověk by se měl orientovat a angažovat v obecných problémech a i zde šířit prosociální chování. Často je to komplikované, protože při komplexní prosociálnosti naše činy zasahují i třetího. Třetím může být osoba, kolektiv nebo společenský cíl.⁹¹

Komplexní prosociálnost nejlépe vystihuje R. R. Olivar: *„Vyšší stupeň komplexnosti se projevuje prosociálním chováním osob nebo skupin vycházejících z otevřených a vědomých kognitivních poznatků komplexnosti vztahů, mnoha rozměrů společnosti a mají na zřeteli často proti sobě stojící potřeby zainteresovaných stran, snaží se reagovat na všechny faktory, podle možnosti je neredukovat a vyhnout se*

⁸⁸ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 157-158.

⁸⁹ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 32. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 35.

⁹¹ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 172-178.

*možným negativním účinkům prosociálních činů na jiné lidi nebo skupiny.“*⁹² (Např. vláda- řeší složité konfliktní situace.)

Výchovnými etickými cíly jsou:

1. Uvádění příkladů komplexní prosociálnosti (pomoc rozvojovým zemím, Charita a další iniciativy ve prospěch postižených v nouzi).
2. Učit porozumění ve vztahu k etnickým skupinám a národnostním menšinám, k osobám na okraji společnosti. Dále je třeba prevence anebo oslabení negativních postojů k nim.
3. Umožnění aktivní účasti na prosociálních akcích nestátních organizací, obce, kraje; návštěvy, zhotovení a odevzdání darů v dětských domovech anebo v domovech seniorů.⁹³

3 VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Výtvarná výchova se snaží podporovat a rozvíjet přirozenou tvořivost a originalitu každého žáka.⁹⁴ Umožňuje žákům sdělit něco svého, originálního, ale i to, co by třeba nikdy neřekli. Ve výtvarné výchově jde především o sdílení, lépe řečeno o sdílení sdíleného. Umožňuje komunikaci prostřednictvím výtvorů, které žáci vytvoří. Impulsy a inspiraci čerpá z umění.⁹⁵

Když definici výtvarné výchovy zobecníme, dá se říci, že rozvíjí přirozenou tvořivost a originalitu každého člověka, aniž by záleželo na jeho věku. Následující kapitoly budou na žáka pohlížet z tohoto obecného hlediska, tzn., že žákem bude míněn každý člověk bez ohledu na věk, který se rozvíjí pomocí výtvarné výchovy.

3.1 Současná výtvarná výchova

*„Vývoj výtvarné výchovy odpovídá proměnám společnosti, lidského myšlení a výtvarného umění.“*⁹⁶ Největší vývoj je zaznamenán od osmdesátých let minulého

⁹² OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 178.

⁹³ Srov. LENCZ, L. *Etická výchova II.*, s. 35. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

⁹⁴ Srov. PASTOROVÁ, M., VANČÁT, J. *Výtvarná výchova jako součást vzdělávací oblasti Umění a kultura v připravovaných kutikulárních dokumentech*, s. 135.

⁹⁵ Srov. MICHÁLEK, M. *Síla výtvarné výchovy je v komunikaci*, s. 94.

století. Na jeho zrychlení se podíleli a stále podílejí desítky učitelů a teoretiků. Svou prací obohacují filozofické pojmání tohoto předmětu a jeho pedagogická východiska. Objevují širokou škálu nových výtvarně výchovných prostředků, ze kterých do popředí vystupuje problémové a projektové vyučování.⁹⁷

Výtvarná výchova je v České republice zahrnuta v Rámcových vzdělávacích programech, které poprvé definovaly, že umělecké obory přinášejí poznání. Výtvarná výchova se nyní snaží uplatňovat postupy a principy výtvarného umění. Do té doby se hovořilo pouze o výchově, ve které se něco dělo (učilo se kreslení reálného světa).

Pedagogové míní, že výtvarná výchova je jedním z mála oborů, který umožňuje plně se zabývat sám sebou. Vyučovat by ji měl jen výtvarný pedagog, který musí znát její zákonitosti, její jazyk, postupy, tvůrčí procesy, techniky, historii i současnost výtvarného umění. Měl by být velmi citlivý, přístupný novým názorům a tendencím a také schopný komunikovat s dětmi, ale i dospělými lidmi.⁹⁸

Současná výtvarná výchova učí člověka poznávat svět, ve kterém žije a nabízí mu možnosti, jak vyjádřit, co si o něm myslí. Motivací a hledáním myšlenek ho přivádí k aktivaci smyslového vnímání, estetického cítění i rozumového a citového hodnocení skutečnosti a jevů. Tvořivé aktivity lidem umožňují dospět k prohloubení prožitku poznávání.

Na základě vlastního sebevyjádření a vcítění se do výtvarné odpovědi druhých, se otevírá nová cesta ke komunikaci a názorové toleranci.⁹⁹ Z toho vyplývá, že vše, co se ve výtvarné výchově odehrává, je komunikací. Komunikativní charakter má všechno dění mezi učitelem a žákem, žáky navzájem, žákem a médiem, stejně jako výtvarná práce nebo umělecké dílo. Ve výtvarné výchově se mluví o pedagogické a didaktické komunikaci, jazyku umění, o uměleckém kódu, o výtvarném znaku, uměleckém díle nebo o umělecké komunikaci.¹⁰⁰

Nesmíme také zapomenout zdůraznit vztah výtvarné výchovy k sociálnímu prostoru. Sociální prostor lze definovat jako komplexní, ale zároveň proměnlivý soubor jevů, které člověka ovlivňují, avšak člověk má zároveň možnost je také ovlivňovat.

⁹⁶ ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 23.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 23.

⁹⁸ Srov. *I výtvarka může skvěle chutnat*. [online]. Výzkumný ústav pedagogický: Praha, 2010. Dostupné na WWW: < <http://www.vuppraha.cz/i-vytvarka-muze-skvele-chutnat>>.

⁹⁹ Srov. ROESELOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 11.

¹⁰⁰ Srov. LINAJ, E. *Výtvarná výchova, komunikace, výraz a vnitřní svět*, s. 139.

Vzájemné působení se potom odráží ve výtvarné činnosti člověka. Z toho důvodu každá výtvarná činnost patří do sociálního prostoru a zároveň z něho vychází.¹⁰¹

3.2 Rozvoj osobnosti pomocí výtvarné výchovy

Výtvarná výchova se snaží vycházet z respektu k osobnosti člověka, k jeho způsobu nazírání a k jeho prožívání světa. Tolerantní pedagogové otevírají žákům prostor pro svobodné hledání sdělnosti. Žák má možnost uplatnit své vlastní zkušenosti, otevírá se prožitku, vytváří si osobité postoje, uvažuje, hodnotí a domýšlí význam jednotlivých otázek. Porozumění od učitele i spolužáků dovoluje každému se stát iniciativní osobností a vyjadřovat se podle svých potřeb. Aby se tak mohlo dít, musí učitel respektovat psychosomatické vlastnosti svých žáků a jejich výtvarně projevoané nebo typologické předpoklady. Je třeba respektovat osobnost člověka, jeho myšlenky a projevy. Učitel musí potlačovat vlastní výtvarný názor, aby se mohl rozvíjet výtvarný názor žáka.¹⁰²

Výtvarná výchova spojuje dvě významné složky: složku výtvarně vzdělávací a složku výchovnou. Obě dvě složky různě ovlivňují utváření osobnosti žáka. Důležitý je zejména přínos duchovní složky pro žákův osobnostní a duchovní rozvoj. Výtvarně vzdělávací složka učí žáka zacházet s prvky výtvarného jazyka, dále ho učí k pochopení vzájemných vztahů jednotlivých prvků a oceňovat jejich výrazové a estetické účinky. Také ho seznamuje se základními výtvarnými postupy, materiály a nástroji a jejich vyjadřovacími schopnostmi.

Výtvarná výchova také učí žáky konkrétním znalostem o světě, a to z různých úhlů pohledu. Na základě toho si žáci vytváří individuální postoj.¹⁰³

Současná výtvarná výchova podporuje každého, aby přiměřeně svým schopnostem rozvíjel svou osobnost, aby samostatně pozoroval a přemýšlel, aby tvořivě a z více pohledů přistupoval k řešení složitých otázek.¹⁰⁴

¹⁰¹ Srov. PAVLÍČEK, T. *Výtvarná výchova ve vztahu k sociálnímu prostoru (a naopak)*, s. 101.

¹⁰² Srov. ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 13.

¹⁰³ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 11.

¹⁰⁴ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*, s. 25.

3.3 Techniky výtvarné výchovy

Výtvarné techniky jsou vyjadřovacími prostředky výtvarné výchovy. Stále se vyvíjí spolu s výtvarným uměním. Věda a technika přináší nové a nové hmoty a nabízí různé způsoby jejich uplatnění. Z toho důvodu zůstává otevřené pole pro nové výtvarné materiály a techniky.

Osvojování výtvarných technik zaručuje člověku schopnost se srozumitelně vyjádřit. Nejlepší je žáka vést od společného seznamování s řečí materiálů a nástrojů až k samostatné volbě vyjadřovacích prostředků. Pokud jsou žáci vedeni podnětně, brzy si dokáží najít intuitivní vztah k řeči materiálů a nástrojů.

Velmi náročné je osvojit si výtvarnou techniku tak, aby se stala platným nástrojem výtvarného vyjadřování. Nejde jen o to, jak žák drží štětec nebo rydlo, zda používá správně hustou barvu. Je třeba se s materiály a nástroji sžít natolik, aby intuitivně věděl, jak materiál vyzní a čemu napomáhá stopa různých nástrojů. O skutečném osvojení výtvarných technik hovoříme až tehdy, kdy žák vědomě využívá jejich technologické a výrazové vlastnosti.¹⁰⁵

Podle jednotlivých výtvarných disciplín rozeznáváme různé výtvarné techniky např. kresbu, malbu, grafiku, sochařství a další i soudobé techniky.¹⁰⁶ V dalších podkapitolách více rozepíšu ty techniky, které využiji ve svém projektu při tvorbě výtvarných her.

3.3.1 Kresba

Kresba je nejpřirozenější a nejpoužívanější výtvarnou činností. Je základní technikou zobrazování skutečnosti a umožňuje pohotově vyjádřit vztah k zobrazovanému předmětu. Je schopná vyjádřit osobité tvary věcí i postav a naznačit pohyb mezi nimi.

Kreslit se dá měkkou tužkou, pastelkami, uhlem, rudkou. Používá se papír různých formátů a barev. Kreslit ale můžeme i do písku, sněhu a na různé netradiční plochy.¹⁰⁷

Základní kreslířskou technikou je kresba tužkou, která má širokou škálu využití. Při této technice se využívá měkké a tvrdší tuhy. U měkkých tuh lze uplatnit přítlak,

¹⁰⁵ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 11-18.

¹⁰⁶ Srov. ZDENĚK, M. a kol. *Základy výtvarné výchovy*, s. 39.

¹⁰⁷ Srov. UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarnej výchovy v materskej škole*, s. 48.

výrazné šrafování nebo kontrast ploch. Tvrdší tuhy se používají při rýsované kresbě a hlavně nešpiní. Různě intenzivními přetlaky tužky lze docílit stínování.¹⁰⁸

3.3.2 Malba

Malbu můžeme rozdělit na malbu akvarelem a temperou.

Akvarel je malba vodovými barvami, které jsou ředitelné vodou. Působí průzračně a jsou transparentní. Při práci se nešetří vodou a bělobu nahrazuje bělost prosvítajícího papíru. K malbě se používají velké jemné vlasové štětce. Malba těmito barvami vyžaduje pohotovost a smělost. Z toho důvodu patří k nejobtížnějším barevným technikám.¹⁰⁹

Při malbě temperou se používají temperové barvy v tubách. Tyto barvy poskytují neomezenou možnost mísit odstíny a přibližovat se tak k barevnosti našeho světa nebo pocitů a představ. Běloba barevné tóny zjemňuje a ve větším množství zesvětluje. K malbě temperou se využívají štětinnové štětce, které jsou kulaté nebo ploché.¹¹⁰

3.3.3 Koláž

Při koláži jde o způsob vytváření obrazů nalepováním různých barevných papírů, tapet, odštířků látky, výstřížků z novin a časopisů. Někdy je kombinována s malbou nebo kresbou. Hlavní cílem je zdůrazňovat samostatnost obrazu, samostatného předmětu, jenž nenapodobuje skutečnost.¹¹¹ Z výstřížků se dají také sestavovat kompozice na určité téma (ilustrace pohádky, rodina, apod.). Papír se dá i vytrhávat a připravené motivy se nalepují na podkladový papír.

3.3.4 Muchláž

Obdobná technika koláže. Zmuchláním, zničením různých druhů papíru se vytvoří dílo, které má třetí rozměr. Kompozici se potom může dotvořit vodovými barvami a dají se na ni nalepit různé papírové skládačky (harmonika, parník apod.). Obdobnou variantou

¹⁰⁸ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 29-30.

¹⁰⁹ Srov. ZDENĚK, M. a kol. *Základy výtvarné výchovy*, s. 41.

¹¹⁰ Srov. ROESELLOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*, s. 66-68.

¹¹¹ Srov. ZDENĚK, M. a kol. *Základy výtvarné výchovy*, s. 43-44.

je technika, kdy se papír nejdříve zmačká, a pak znovu narovná. Ve vzniklé papírové struktuře se podle fantazie zvýrazňují vybrané linie a přehyby.¹¹²

3.3.5 Ubrousková technika

Ubrousková technika (decoupage) je způsob dekorace nejrůznějších předmětů z papíru, dřeva, kovu, vosku, porcelánu, skla, ale i textilu. Podstata této techniky spočívá v tom, že se vystřihují různé motivy z ubrousků a polepují se jimi již zmíněné nejrůznější předměty. Nejčastěji se používají třívrstvé papírové ubrousky.

Z ubrousku se oddělí a používá pouze horní tenoučká vrstva s motivem. Vystřižený nebo vytrhaný motiv se následně lepí na dekorovaný předmět. Po zaschnutí lepidla se může i přelakovat.¹¹³

3.4 Vymezení pojmu výtvarná hra

Výtvarná hra rozvíjí tvořivost žáka a živým dynamickým způsobem ho přivádí k základním znalostem a dovednostem výtvarné výchovy. Současně mu dává možnost k objevování výrazových hodnot výtvarné řeči a tím i k sebevyjádření.¹¹⁴

*„Výtvarné hry umožňují prostřednictvím některých námětů spontánně poznávat a využívat různých postupů. Žák motivovaný konkrétní představou volně experimentuje s materiály a nástroji, sleduje stopy, které zanechávají, hledá jejich sdělné nebo technické možnosti.“*¹¹⁵

„Hry s výtvarnými materiály můžeme nazvat činnostmi neomezených možností; různé způsoby se tu spojují, doplňují. Mohou se přerušit a dokončit druhý den. Přitom žák často sám navrhne, jak činnost ukončí: domaluje, dokreslí, dolepí atd. Spojování různých výtvarných technik si žák brzo osvojuje a sám vybírá, má-li na mysli vlastní nápad a chce jej uskutečnit. Takto žák tvoří pro svoji vlastní radost. A výtvarná výchova

¹¹² Srov. Výtvarné techniky pop-artu. [online]. Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. Posl. aktualizace 27. 6. 2005. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/249/VYTVARNE-TECHNIKY-POP-ARTU.html/#6>>.

¹¹³ Srov. Ubrousková technika aneb decoupage. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vytvarka.cz/navody-a-postupy/ubrouskova-technika-aneb-decoupage.htm>>.

¹¹⁴ Srov. ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*, s. 16.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 16.

mu má umožňovat samostatnou vlastní tvořivou činnost jako projev radosti ze života.“

116

*„Typickým znakem výtvarných her je možnost nejrůznějších druhů „řešení“ dané situace, jež mohou být srovnávána navzájem jen s vědomím. (...) Charakteristické je i to, že jde o činnost „s volným koncem“, do jejíhož průběhu mohou zasahovat nahodilé podněty zevnitř i zvenčí a kde vyvinuvší se situace může působit na další proces hravé činnosti, a podnítit tedy každou budoucí situaci. Nepostradatelná je atmosféra afektivního zájmu, vnitřní radosti.“*¹¹⁷

Výtvarná hra se řadí mezi výtvarné činnosti, které mají hravý charakter např. zacházení s výtvarným materiálem. Jde zde více o samotný proces tvoření než o výsledek. Především by se učitel měl snažit, aby si žák hrál vynalézavě a aby ho při činnosti neusměrňoval.¹¹⁸

Žák při hrách s výtvarnými materiály často překvapuje i okamžitým, pro učitele nečekaným řešením.¹¹⁹ Hra s výtvarnými potřebami ho naučí nebát se plochy, odhadovat možnosti barev a jejich směsí, vést čáru, která je sama o sobě působivá.¹²⁰

Výtvarnou hru lze chápat jako druh činnosti, která není bezprostředně závislá na potřebě poznání, jejímž cílem není splnění úkolu vyžadujícího určité už dříve získané dovednosti a která nemůže být hodnocena z hlediska realizace.

Úloha hry v lidském životě nikdy nekončí, pouze se mění, diferencují se a komplikují její formy tak, jak člověk dospívá a zabydluje se ve společenských vztazích a v životní praxi.¹²¹

4 SHRNU TÍ

Téma mé práce je Výtvarné hry pro lidi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením s přesahem do prosociální výchovy. Od tohoto tématu se odvíjí i teoretická část práce, která je rozdělena na tři hlavní kapitoly.

¹¹⁶ RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 123.

¹¹⁷ UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*, s. 202.

¹¹⁸ Srov. UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarnej výchovy v materskej škole*, s. 51.

¹¹⁹ Srov. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*, s. 124.

¹²⁰ Srov. UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*, s. 246.

¹²¹ Srov. Tamtéž, s. 202.

Pro spolupráci s chráněným bydlením Proutek jsem pokládala za důležité si vyjasnit, v čem spočívají základní odlišnosti v psychických funkcích a v dovednostech osob s mentálním postižením oproti většinové společnosti.

Za důležité také považuji vysvětlit mnou používaný termín „klient“. Dle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. by se měl používat pojem „uživatel sociálních služeb“.¹²² Tento pojem na mě působí dosti neosobně a z toho důvodu jsem se rozhodla pro termín v samotné praxi nejvíce užívaný, a to „klient“.

Jak jsem již zmínila v první kapitole, každý člověk s mentálním postižením je svébytná osoba s charakteristickými osobnostními rysy. Mým cílem není v práci upozorňovat na odlišnosti a různé překážky osob s mentálním postižením oproti většinové populaci. Pro svůj navrhovaný projekt ale potřebuji umět rozpoznat, co zvládnou sami, co je v jejich silách a co ne, co u nich lze dále rozvíjet a jakým nejvhodnějším způsobem. Z toho důvodu je tato kapitola popisem různých dovedností a schopností osob s mentálním postižením.

Ve své práci se zaměřuji na charakteristiku lehkého a středně těžkého mentálního postižení. Dále se také zmiňuji o výchově a o dospělém jedinci s tímto postižením. Zajímám se o odlišnosti práce s touto cílovou skupinou. Jako pedagog volného času jsem pracovala jen s dětmi nebo mládeží a myslím si, že je dobré znát tyto odlišnosti, abych dokázala osoby s mentálním postižením integrovat do volnočasových aktivit většinové společnosti.

Každý člověk je originální osobnost. Nechci klienty škatulkovat dle nastudovaných informací, ale pomocí těchto poznatků chci u nich rozvíjet prosociální chování.

V druhé kapitole tedy popisuji co je cílem prosociální výchovy a její hlavní faktory, které ji spoluvytváří. Každá podkapitola je zakončena etickými cíly, které směřují k rozvoji dané vlastnosti.

Myslím si, že rozvoj těchto dovedností je velmi důležitý pro utváření osobnosti člověka, a to nejen zdravého jedince. Prosociální chování nám usnadňuje začlenění do naší společnosti a vytváří zdravé mezilidské vztahy, které jsou důležité pro každého z nás.

V poslední kapitole se zmiňuji o výtvarné výchově. Tu jsem si zvolila jako prostředek pro rozvoj prosociálnosti u osob s lehkým a středně těžkým mentálním

¹²² Srov. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 20. 2. 2011.

postižením. Během studia na vysoké škole jsem se zaměřila na výtvarnou výchovu. Nyní bych chtěla využít poznatků a dovedností, které jsem při studiu získala.

K realizaci jsme zvolila výtvarné hry, o kterých si myslím, že budou klienty bavit a zároveň rozvíjet jejich výtvarné a prosociální dovednosti. Ve třetí kapitole jsem také popsala výtvarné techniky a více jsem se věnovala těm, které s klienty využijeme při samotné tvorbě výtvarných her. Při realizaci projektu chci ponechat klientům volnost. K dispozici budou mít různé výtvarné pomůcky a jen na nich bude, které si zvolí. Budu se snažit do jejich tvorby nezasahovat, aby mohli vyjádřit to, co chtějí sami.

V teoretické části jsem sepsala poznatky z výše uvedených oborů, které využiji při vlastní realizaci projektu. V závěrečném shrnutí porovnáám nastudované teoretické informace s mými zkušenostmi při práci s danou cílovou skupinou. Zaměřím se hlavně na rozdíly, které se budou lišit od praxe.

II. PRAKTICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

5 PŘÍPRAVNÁ FÁZE PROJEKTU

5.1 Charakteristika občanského sdružení Proutek

Projekt budu realizovat v chráněném bydlení občanského sdružení Proutek v Plasné u Kardašovy Řečice. Pro uskutečnění svého projektu jsem si vybrala tuto organizaci z důvodu, že zde pracuje má sestra a měla jsem již možnost několikrát toto chráněné bydlení navštívit a účastnit se akcí, které pořádalo.

Proutek je nestátní neziskovou organizací založenou v roce 2000. Cílem sdružení je pomáhat lidem s postižením žít plnohodnotný život uprostřed běžné společnosti. Hlavními činnostmi jsou chráněné bydlení a chráněná dílna pro lidi s mentálním postižením. Proutek provozuje chráněné bydlení na statku v Plasné (pro 5 obyvatel) a v Jindřichově Hradci (pro 12 obyvatel).

Proutek reaguje na nepříznivou situaci, kdy mnoho lidí s mentálním postižením v České republice žije v současné době v ústavech sociální péče. Tato zařízení už ze své podstaty mohou jen omezeně naplňovat veškeré potřeby svých uživatelů.

Abych zde mohla svůj projekt realizovat, musela jsem nastudovat základní informace o chráněném bydlení, jaké jsou jeho cíle a východiska.

Chráněné bydlení je sociální služba, která umožňuje lidem s různým postižením žít život, který se co nejvíce podobá životu jejich vrstevníků.

Chráněné bydlení je:

- Prostor, který je domovem pro lidi, kteří potřebují každodenní pomoc od někoho dalšího.
- Domácnost velmi podobná běžné domácnosti, která je integrální součástí vesnice nebo města.
- Umožňuje lidem s handicapem žít stejně jako kdokoli jiný (bez handicapu).
- Lidé s handicapem zde mají k dispozici asistenty, kteří jim pomáhají, když je to potřeba.

- Také se zde klade maximální důraz na rozvoj samostatnosti lidí s postižením.¹²³

„Cíle chráněného bydlení jsou:

- Pomoci uživatelům v maximální míře zvládnout každodenní péči o sebe sama a o svou domácnost,
- pomoci uživatelům v maximální míře zvládnout užívání veřejně dostupných služeb,
- podpora rozvoje rozumových schopností uživatelů služby,
- podpora rozvoje pracovních dovedností a návyků uživatelů služby,
- podpora při využívání volného času uživatelů služby,
- podpora v navazování a udržování mezilidských vztahů uživatelů služby,
- podpora uživatelů v porozumění sobě a ostatním,
- podpora uživatelů v umění přijmout pomoc asistentů,
- předání informací uživatelům o možných důsledcích vlastního jednání a chování.

Uživatelé této sociální služby jsou zásadně podporováni tak, aby výše zmíněné cíle zvládali s minimální asistencí.“¹²⁴

Východiskem chráněného bydlení je:

- Člověk s mentálním postižením, který je rovnocenný se všemi ostatními lidmi.
- Člověk s mentálním postižením, jehož potřeby zaslouží stejnou pozornost jako potřeby ostatních lidí.
- Člověk s mentálním postižením, který nesmí být ve svém životě nijak ponižován ani krácen na svých právech.
- Člověk s mentálním postižením, který má právo vykonávat veškeré aktivity, dle svého aktuálního stavu.
- Člověk s mentálním postižením, který má právo na pomoc v těch situacích, které nezvládne sám.

¹²³ Srov. Proutek. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.proutek.cz/uvod/>>.

¹²⁴ Proutek. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.proutek.cz/uvod/>>.

- Člověk s mentálním postižením, který má právo v nejvíce možné míře rozhodovat o svém vlastním životě.

Posláním Chráněného bydlení Proutek v Plasné u Kardašovy Řečice je umožňovat dospělým lidem s mentálním postižením žít co nejběžnějším svobodným a zodpovědným životem, a to za pomoci týmu asistentů, v přirozeném prostředí vesnického statku.

Služba je poskytována celodenně a celoročně na malé vesnici. Kapacita je 5 míst. Cena za službu se skládá z ceny za ubytování (70Kč/den) a za jídlo (70 Kč/den). Vše je poskytováno bez ohledu na trvalé bydliště uživatele.

Služba je určena lidem s mentálním postižením v pásmu lehkého a středně těžkého mentálního postižení. Není pro lidi, kteří mají problémy s agresivním chováním, závažnější problémy v oblasti pracovní motivace, tělesné postižení nebo primární psychiatrickou diagnózu.¹²⁵

Na projektu se mnou budou spolupracovat klienti tohoto bydlení. Celkem jich tu bydlí pět, jak již bylo zmíněno. Čtyřem je diagnostikováno lehké mentální postižení a jednomu středně těžké. Jejich věkové rozmezí se pohybuje od 32 do 45 let. Jeden klient je negramotný.

Celý projekt bude probíhat v odpoledních hodinách, kdy klienti mají volno a nejsou v zaměstnání nebo nemají povinnosti vůči domácnosti. Vzhledem k tomu, že se jedná o volnočasové aktivity, nebudu nikoho z klientů nutit se účastnit odpoledního programu. Při všech činnostech se budu snažit o vytvoření pozitivní a motivační atmosféry, která je osloví a nabudí ke spolupráci.

Celý projekt jsem předem prodiskutovala s vedoucí chráněného bydlení v Plasné. Byla jsem upozorněna, že ve své práci nesmím používat jména klientů¹²⁶ a také je fotit. Výjimkou je jeden klient, který není omezen v právních úkonech. Pokud mi dá svolení, můžu ho při tvoření fotit. Ostatním mohou být na fotografiích vidět jenom ruce (nesmí být poznatelní). Při realizaci projektu se musím přizpůsobovat já klientům, tzn. do Proutku budu jezdit tehdy, když budou mít klienti volno a nic v plánu (velké nákupy, lékaře, výlety apod.) Z toho důvodu se budeme setkávat nepravidelně.

Doufám, že po skončení projektu naše spolupráce neskončí a nadále se budu moci účastnit akcí Proutku jako dobrovolník.

¹²⁵ Srov. *Proutek*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.proutek.cz/uvod/>>.

¹²⁶ Jména uváděná v diplomové práci jsou změněna.

5.2 Cíle projektu

- Cílem projektu je pomoci připravit netradiční osnovu pro další volnočasové činnosti při práci s mentálně postiženými lidmi.
- Dále chci poukázat na rozmanité způsoby práce při organizaci volnočasových aktivit lidí s mentální retardací.
- Při práci budu sledovat aktivitu jednotlivých klientů při každé hře a následně je porovnám (která hra je nejvíce zaujala, ve které hře a u kterého klienta bylo obtížné realizování, časová náročnost apod.).
- Na konci každé činnosti provedu krátké zhodnocení tak, aby si klienti osvěžili dané téma hry, a zároveň se je budu snažit motivovat na další setkání (vzbudit v nich zájem o další hru).
- Dalším cílem je prohlubovat v klientech prosociální dovednosti, a to hlavně pomocí výtvarných her.
- Pomocí her chci v klientech rozvinout vzájemnou spolupráci a komunikaci v kolektivu.
- Dalším cílem je rozvoj schopnosti naslouchání, tolerance, asertivity, empatie, vyjadřování citů, ale také fantazie a tvořivosti.
- Využitím netradičních her se budu snažit zvýšit aktivitu klientů. Chci je dostatečně zaujmout a tím udržet jejich pozornost a nadšení pro tvoření.
- Dále chci podpořit rozvoj výtvarných činností např. malování vodovými a temperovými barvami, kreslení pastelkami nebo stříhání a vystřihování. Vím, že někteří klienti se s obdobnými činnostmi setkávají v chráněné dílně, ale ostatní ne. Budou mít možnost si to vyzkoušet a zároveň rozvíjet svou jemnou motoriku.
- Klienty také seznámím s různými výtvarnými technikami a materiály, které využijeme při výtvarných hrách.
- Budu se snažit prohloubit prosociální chování klientů nejen výtvarnými hrami, ale i pomocí obrázků, pohádek a příběhů o přátelství a zážitků z vlastního života.
- Také je chci naučit se nebát tvořit dle svých pocitů a představ.

5.3 Využití projektu

Projekt je určen pro volnočasové aktivity lidí s mentálním postižením. Má být pro ně přínosný a zároveň vyhovovat jejich psychickým odlišnostem a schopnostem.

Hlavní důraz je kladen na výtvarnou činnost, která je klientům blízká. Dříve se s ní setkávali v ústavech sociální péče a v současnosti mají tuto možnost v chráněných dílnách, kde pracují. Před výtvarnými hrami se klienti seznámí se základními prosociálními dovednostmi (vyjadřování citů, pozitivní hodnocení druhých, empatie, dělení se, darování a hlavně přátelství), a to formou povídání si o daném tématu s různými motivačními prvky (pohádka, příběh nebo sdělování si vlastních zkušeností). Předpokládám, že je to bude motivovat a sami budou nacházet příklady prosociálního chování ve svém životě.

Jsem přesvědčena, že výtvary, které po vytvoření v chráněném bydlení zůstanou, budou klientům připomínat probírané prosociální činnosti a hry si rádi zahrají i po skončení projektu. Dvě hry jsou tvořeny tak, aby je s nimi mohli asistenti bydlení nebo dobrovolníci hrát i kdykoliv jindy a zároveň s nimi opakovat naučené prosociální dovednosti.

Projekt je sestaven tak, aby pokud možno co nejvíce a nejkomplexněji podporoval rozvoj prosociálního chování. Jeho využití je možné i mimo chráněné bydlení např. v ústavech sociální péče, v základních školách praktických. Při práci je kladen důraz na společné tvoření a komunikaci mezi klienty.

Myslím si, že projekt by bylo možné uplatnit i při volnočasových aktivitách zdravých dětí. Po drobných úpravách a po přihlédnutí ke změně věkových odlišností se dá dobře využít i ve školních družinách a ve volnočasových střediscích.

Vzhledem k tomu, že dnešní doba nutí člověka k velké rivalitě a k častému soupeření, je nutné prosazovat prosociální chování již od mateřských škol až po volnočasové aktivity dospělých lidí. Toto chování pomáhá utvářet zdravé mezilidské vztahy, které jsou důležité pro každého člověka, ať se jedná o dítě, dospělého nebo nějakým způsobem postiženého jedince. Prosociálnost je třeba rozvíjet a upevňovat. V současné době se na našich školách začíná vyučovat etická výchova, která k tomuto chování vede a učí jej. Z toho důvodu si myslím, že je to velmi aktuální téma.

5.4 Kritéria hodnocení

Při hodnocení jednotlivých her nebudu přihlížet k estetičnosti, k přesnosti a ke kvalitě zhotovených výrobků. Důležité pro mě bude, že se klienti aktivit zúčastní s radostí a zároveň se budou moci rozvíjet. Chci, aby tvořili pro sebe a ne proto, že já to chci nebo vyžadují.

Proto se při hodnocení spíše zaměřím na rozdíly v aktivitě jednotlivých klientů při tvoření jednotlivých výtvarných her a na míru samostatnosti při práci. Chci zjistit, která činnost bude pro klienty atraktivnější a z jakého důvodu.

Důležité pro mě budou i rozdíly při práci klientů s lehkým mentálním postižením a klienta se středně těžkou mentální retardací. Myslím si, že zde budou značné rozdíly, které chci vyzkoušet a následně sepsat. Hry jsou vymyšlené tak, aby se mohli zapojit všichni klienti.

5.5 Finance

Vybavenost chráněného bydlení pro výtvarné činnosti je nízká. Klienti vesměs žádné výtvarné věci nepotřebují. Nejčastěji se s tvořením (v jakékoliv podobě) setkávají v chráněné dílně, která zajišťuje potřebný materiál a pomůcky.

S vedoucí bydlení jsme se domluvily, že veškeré výtvarné potřeby půjdou na moji režii. Jinak by si vše klienti museli platit sami a na to nemají finance. Já využiji své výtvarné náčiní (vodové barvy, tempery, pastelky, štětce, ubrousky) a zbytek dokoupím (čtvrtky, lepidlo, barevné papíry).

Na konci projektu bych ráda klientům poděkovala za spolupráci a dala jim malou odměnu. S vedoucí chráněného bydlení jsme se domluvily, že odměna pro jednoho klienta by neměla přesahovat třicet korun, což budu respektovat.

Jelikož se Proutek nachází na velmi malé vesnici u Kardašovy Řečice, budu muset na naše společné aktivity dojíždět vlakem. Cestovné si budu také hradit sama.

5.6 Prostorové podmínky

K dispozici pro naše schůzky budeme mít kuchyň. Tato místnost je velmi prostorná, v jejím středu stojí velký stůl, ke kterému se všichni krásně vejdem. Osvětlenost

prostoru zajišťují dvě okna a lustr nad stolem. Okna mají velké parapety, na kterých se mohou nechat zaschnout hotové výrobky. Také můžeme využívat kuchyňský dřez a pro mytí pomůcek koupelnu, která je hned přes chodbu.

Jedná se o společný prostor klientů, kde se scházejí např. k jídlu nebo společně sledují televizi. Jelikož je to místnost pro klienty dobře známá, myslím si, že se nám zde bude dobře tvořit.

5.7 Obsah projektu

Po nastudování odborné literatury jsem navrhla výtvarné hry, které jsem konzultovala s vedoucí práce. Následně jsem se svým projektem seznámila vedoucí chráněného bydlení v Plasné. Popsala jsem jí jaké hry a z jakého důvodu hodlám s klienty tvořit.

Rozhodla jsem se, že budu postupovat od práce jednotlivce ke spolupráci všech. Již v první hře budou klienti tvořit samostatně, ale jejich výsledná díla se spojí dohromady a vytvoří se tak pexeso. Výsledek bude tedy prací všech. V dalších úkolech je kladen velký důraz na spolupráci, protože klienti budou většinou pracovat společně na jednom díle.

Z oblasti prosociální výchovy si chci s klienty povídat o základních emocích (radost, smutek, zlost, lítost apod.). Zaměřím se hlavně na poznání emocí z výrazu tváře, z chování druhého člověka a jakým způsobem ovlivňují naše chování. Myslím si, že toto je základ, na kterém se dá stavět přátelství, pomoc druhému, empatie apod. V další hře budeme pokračovat již zmíněným přátelstvím. Řekneme si, co přátelství představuje pro každého z nás a co bychom měli od něho očekávat. Také si uvedeme příklady z našich životů. Klienty by to mělo donutit přemýšlet, jestli mají také kolem sebe dobré přátele. Myslím si, že každý si na někoho vzpomene. Dá se předpokládat, že budou nejspíše jmenovat lidi, kteří jim nějakým způsobem pomohli nebo pomáhají. Z toho důvodu při jednom setkání vyrobíme pro jejich asistenty z chráněného bydlení přáníčka jako poděkování za pomoc a starost o ně. Při této příležitosti si také povíme něco o dělení a darování se. Chci jim zdůraznit, že úsměv, pohazení, drobná pomoc či popovídání si druhého člověka velmi potěší a buduje se tím dobré přátelství.

Projekt chci stavět na kvalitě a ne na kvantitě. Z toho důvodu jsem vybrala jen několik prosociálních dovedností, které se budeme snažit navrhnutými hrami opakovat a zároveň více upevňovat. Často zde však najdeme přesah do jiných prosociálních

dovedností např. do empatie, tvořivosti, pozitivního hodnocení druhých a samozřejmě při všech hrách budeme rozvíjet komunikaci.

Pro výtvarnou činnost jsem zvolila takové hry, které si budou moci klienti vystavit nebo zahrát. Mým přáním je, aby je projekt oslovoval i po skončení, a proto veškeré výrobky zůstanou v chráněném bydlení k dalšímu využití.

V následujících odstavcích popíši průběh realizace projektu.

Nejprve se s klienty seznámím, představím jim svojí osobnost a projekt. Stručně vysvětlím, proč projekt realizuji v jejich bydlení a společně si zahrajeme tzv. „seznamovací kolečko“. Díky němu se lépe poznáme a bude se nám dobře spolupracovat. Následně je seznámím s průběhem příští schůzky.

Před každou samotnou výtvarnou činností si budu nejprve s klienty povídat o jedné prosociální dovednosti. Aby to nebylo jen nepoutavé povídání, zpestřím to obrázky obličejů, ze kterých budeme poznávat výrazy tváře, příběhem o chlapci, jak poznal pravého přítele, jednou kapitolou z Malého prince (o lišce, protože pojednává o přátelství). Tento úvod by nikdy neměl přesáhnout dvacet minut.

V první výtvarné hře klienti společně vytvoří pexeso. Úkolem každého z nich bude namalovat jednu dvojici s pozitivním obrázkem a druhou s negativním obrázkem (např. sluníčko – mrak). Jaké použijí výtvarné prostředky, nechám na nich. K dispozici budou mít vodové a temperové barvy nebo pastelky. Když je to bude bavit, mohou namalovat obrázků více. Následně si pexeso zahrajeme a budeme si říkat, co každý obrázek představuje. Cílem této hry je ukázat si, jakým způsobem se dají také vyjádřit pozitivní a negativní emoce.

Při dalším setkání klienti vytvoří symbol přátelství, a to velké srdce. Pomocí muchláže vylepí celou plochu srdíčka. Očekávám, že tato aktivita je bude bavit. Při této činnosti není třeba přesnosti a ani velké zručnosti. Po skončení činnosti si zvolí místo, kde symbol vystaví. Mým záměrem je, aby si připomínali to, o čem jsme si povídali (lásku a přátelství).

Při třetím setkání klienti pomocí koláže znázorní příběh o chlapci, který jim přečtu. Příběh pojednává o vzniku krásného přátelství. Společně z příběhu vybereme důležité momenty, jejichž znaky vyhledají v časopisech a následně je nalepí na čtvrtku. Společně vytvoří jeden artefakt. Myslím si, že tato činnost bude klienty také bavit. Bude to zase něco jiného než předešlé hry.

Při dalším setkání budou klienti vyrábět děkovná přáníčka pro asistenty chráněného bydlení v Plasné. Chci nechat klientům volné pole působnosti, takže mohou využít

jakékoliv výtvarné techniky a potřeby. K dispozici budou mít vodové a temperové barvy, pastelky i barevné papíry. Pokud budou mít zájem, mají možnost přáníčka ozdobit ubrouskovou technikou. Nevím, zda této techniky využijí, protože je náročná na trpělivost, přesnost a jemnost.

Na závěr si klienti vyrobí vlastní Člověče, nezlob se. Hrací desku klientům předkreslím. Nechám na nich, zda pro vybarvení políček využijí vodových nebo temperových barev či pastelek. Chci klientům ukázat, že i při tak jednoduché hře se projevují naše emoce. Vytvoří si vlastní pravidla, se kterými musí všichni souhlasit. V mém plánu je při hře naschvál emoce přehrávat např. když mě někdo vykopne, budu se rozčilovat a naopak. Chci, aby si klienti toho všimli a řekli mi, co prožívám. Zároveň jim chci ukázat, že i při takovéto hře se můžeme učit své emoce ovládat. Jsem velmi zvědavá, jaká pravidla hry si klienti určí.

Po skončení výtvarné části bude vždy následovat krátké shrnutí. Pokaždé požádám některého z klientů, zda by mi mohl zopakovat, o čem jsme si povídali. Na závěr je budu motivovat na příští setkání.

Poslední částí projektu bude závěrečná schůzka. Zde si společně projdeme všechny hry a zároveň také prosociální dovednosti. Bude mne zajímat, která činnost se jim nejvíce líbila, která byla pro ně obtížná a proč. Také budu chtít vidět reakce asistentů na darovaná přáníčka, a jestli si klienti pexeso a Člověče, nezlob se někdy v budoucnu rádi zahrají nebo je uloží někam do skříně. Na závěr posledního setkání ode mne každý klient dostane drobnou odměnu. Chci jim tím vyjádřit svou vděčnost za spolupráci a za věnovaný volný čas.

Při realizaci všech her počítám s tím, že je budu muset předpřipravit, tzn. nastříhat kartičky na pexeso, vyrobít velké srdce, načrtnout desku na Člověče, nezlob se a figurky.

Závěrečnou fází mého projektu bude zpracování veškerých poznatků, které během tvoření získám. Vše zpracuji ve formě slovního hodnocení.

6 REALIZACE PROJEKTU

6.1 Seznamovací schůzka s klienty

Před samotným seznámením s klienty jsem se sešla s vedoucí chráněného bydlení, které jsem popsala svůj projekt a mé představy při jeho realizaci. Projekt se jí líbil a neměla k němu žádné větší výhrady. Upozornila mě jen na možné komplikace, které mohou nastat. Například, že se klienti nebudou chtít vždy výtvarných her účastnit, budou potřebovat často přestávky na kouření cigaret nebo nebudou chtít spolupracovat, pokud nepochopí zadané téma. Také mi sdělila, že se pokaždé nemusíme setkat všichni. Jeden z klientů (Ivan) často navštěvuje svojí rodinu a je mimo chráněné bydlení po delší dobu. Shodou okolností i tento den chyběl. Dále zdůraznila, že nikdy nesmím klienty k činnosti nutit, fotit je a nikde uvádět jejich jména. Je na jejich svobodném rozhodnutí, jestli se aktivit zúčastní nebo ne.

Po našem setkání jsem se hned ještě ten den šla seznámit s klienty. Ti již o mě věděli, protože bez jejich souhlasu bych zde projekt nemohla realizovat. Na začátek jsem se jich zeptala, jestli jim mohu tykat. Svolili a samozřejmě i oni mě tykali. V rámci tzv. „seznamovacího kolečka“ jsem se klientům představila. Sdělila jsem jim své jméno, kde a jakou školu studuji, čeho se týká má práce a co je jejím cílem. Následně se mi představil každý klient. Vždy mi řekl své jméno, a jak si přeje být osloven, jak dlouho žije v chráněném bydlení, odkud pochází a co má rád, co ho baví. V chráněném bydlení bydlí tři muži (Ivan, Radek a Honza) a dvě ženy (Klára a Anička). Klienti byli velmi vstřícní a mile mě přivítali. Nabídl mi kávu a kousek bábovky, kterou pekla Anička.

Po představení mi mohli klást různé otázky, které je zajímali a já jsem jim na ně odpovídala. Poté jsme si role vyměnili a já jsem se ptala jich. Zajímalo mě jejich život v chráněném bydlení, a jestli mají nějaká pravidla pro společné soužití. Na vše mi ochotně odpověděli.

Byla jsem velmi překvapena, co všechno o mně ví. Když zjistili, že bych ráda v jejich chráněném bydlení realizovala projekt pro svou diplomovou práci, tak se na mě začali vyptávat mé sestry. Byli velmi zvědaví a chtěli vědět vše. I samotná sestra byla velmi překvapena, co všechno si pamatují. Díky jejímu představení jsem s klienty hned od počátku neměla problém s komunikací, jejich sdílností a otevřeností. Jelikož si

předem zjistili dostatek informací o mě, získala jsem jejich důvěru hned na začátku. Věděli, co od nich budu přibližně chtít a co ode mne mohou očekávat. Bylo to velké plus pro moji následovanou práci s nimi.

Po úvodním seznamování jsem klientům blíže představila každou výtvarnou hru a její cíle. Také jsem jim vysvětlila, že si je při realizaci jednotlivých her musím vyfotografovat, abych měla projekt zdokumentovaný do své práce. Hned mi ale oponovali, že se fotit bez dovolení opatrovníka na tyto účely nesmí. Domluvili jsme se, že jim na fotografiích budou vidět jen ruce a vytvářené dílo. Jak jsem již zmiňovala výše, Radka jsem během projektu fotit mohla. Také jsem jim vysvětlila, že ve své práci nebudu uvádět jejich pravá jména.

Dále jsme se domluvili, jak budou naše setkání asi vypadat. Shodli jsme se, že po úvodním povídání (cca 20 min) si vždy uděláme pauzu (cca 10 min), a pak budeme pokračovat ve výtvarné činnosti (cca 60 min, podle zájmů klientů). Pokud budou potřebovat další pauzu i při tvoření, bude jim to umožněno. Upozornila jsem je, že pokud se nebudou chtít našich společných setkání účastnit, nemůžu jim v tom bránit, ale byla bych ráda, kdyby s námi byli alespoň v místnosti a jen nám naslouchali a pokud je to zaujme, mohou se kdykoliv připojit.

Dle jejich domácího kalendáře jsme si domluvili nejbližší dvě setkání a na závěr, než jsem se s nimi rozloučila, jsem jim krátce popsala program příštího setkání. Mým cílem bylo motivovat je k nadcházející činnosti.

6.2 Pexeso

Hlavní cíl: rozvoj vyjadřování a komunikace citů

Vedlejší cíle: podpora pozitivního hodnocení sebe a druhých lidí, empatie, fantazie, tvořivosti a spolupráce v týmu., Seznámení s kresbou a malbou.

Motivace: navzájem kladení otázky: „ Jak se Ti daří?“ Rozeznávání základních emocí z výrazu tváře.

Výtvarná činnost: vytvoření vlastního pexesa s kladnými a zápornými obrázky

Pomůcky: tvrdá čtvrtka, pastelky, vodové barvy, tempery, nůžky, pravítko, tužka, štětce

Při prvním setkání jsem se rozhodla, že klienty seznámím s prosociální dovedností, která je podle mého mínění velmi důležitá pro utváření přátelství. Zmíněnou dovedností je vyjadřování a komunikace citů. Toto téma jsem zvolila z toho důvodu, protože si myslím, že je důležité umět rozpoznat své citové rozpoložení a zároveň ho umět svému blízkému okolí rozumnou formou sdělit.

V tento den jsme se sešli všichni. Tedy já a všech pět klientů. Podle jejich uvítání si myslím, že se těšili.

Na začátek dnešního setkání jsem zvolila aktivitu, kterou jsme měli vyjádřit své momentální rozpoložení. Do kolečka kolem stolu jsme se navzájem ptali otázkou: „Jak se Ti dnes daří?“ Častá odpověď klientů byla dobře. Zdůvodňovali to krásným počasím a těšením se na dnešní tvořivé odpoledne. Posléze jsme si chvíli povídali o citech a emocích. Srozumitelnou formou jsem jim podala základní informace o této problematice (co to jsou city a jak je rozpoznáváme). Klienti dobře spolupracovali, snažili se mi popisovat situace, kdy se cítili špatně, uraženě nebo naopak, kdy byli šťastní a veselí.

Jako další aktivitu jsem si připravila obrázky obličejů ženy, která na nich představovala různé emoce. Cílem klientů bylo z výrazu její tváře rozpoznat, o jaké emoce se jedná. Celkem se jim to dařilo. Okamžitě poznali veselost, smutek a vztek. U ostatních obrázku se netrefili ihned, ale společnými silami jsme to dali dohromady. Přiznávám, že některé obrázky dělaly problém i mně. Bylo z nich špatně čitelné, kterou emoci žena představuje. Klienty tato aktivita bavila. Posléze jsme si udělali krátkou pauzu, kterou jsem využila pro přípravu výtvarné činnosti.

Po přestávce jsem klientům vysvětlila dnešní výtvarnou aktivitu. Cílem bylo vytvořit pexeso, na kterém budou kladné a záporné obrázky, které si na závěr setkání zahrajeme a budeme si při tom říkat, co obrázek znázorňuje.

Úkolem každého klienta bylo namalovat jednu dvojici s pozitivním a jednu dvojici s negativním obrázkem. Všechny kladné kartičky by nám měly připomínat pozitivní city a naopak záporné kartičky negativní city např. sluníčko-blesk, smějící se smajlík-mračící se smajlík.

Většina klientů se s nadšením pustila do tvorby. Rozhodli se, že obrázky nakreslí pastelkami. Dala jsem jim možnost výběru. Mohli malovat vodovými a temperovými barvami nebo kreslit tužkou či pastelkami. Ivanovi se zpočátku nechtělo, ale nakonec nakreslil tři dvojice. Klienti se spíše zaměřili na pozitivní obrázky. Jako důvod mi

sdělili, že pozitivních obrázků je napadá více a raději je kreslí. Klienty tvoření velmi zaujalo a těšilo, proto vyrobili dvojic více.

Po shromáždění všech kartiček nám vzniklo pexeso, které bylo velmi různorodé. Objevovali se tam obrázky sluníček, smějících se smajlíků, květin, srdíčko, různých zvířátek, ale také blesky, mraky, mračící se smajlíky apod.

Velmi mě zaujala jedna dvojice kartiček. Byla totiž bez konkrétního obrázku, jen barevně vybarvena. Honza si vybral hnědou, zelenou, černou a část plochy nechal bílou. Sám mi řekl, že vybral smutné barvy. Doopravdy i na mě tato kompozice barev působí velmi úzkostně, i když bílá barva tam podle mě značí určitou naději. Tento nápad jsem hodnotila velice kladně, protože i barvy mohou dobře představovat naše citové rozpoležení.

Dále mě zaujaly kartičky již zmiňovaného Ivana, který nejdříve kreslit nechtěl. Vybral si modrou pastelku a dle jeho slov nakreslil domeček, vanu a kaluž. Byla jsem velmi zvědavá, proč ztvárnil tyto obrázky. Posléze jsem zjistila, že kreslil věci, které mají spojitost s chráněným bydlením a s Ivanem samotným. Domeček jako stavení, kde nyní bydlí; vana, ve které se myje a kaluž (já jsem si zprvu myslela, že je to bota, ale byla jsem opravena), která byla před domem, když přišlo.

Když jsme dotvořili kartičky, tak jsme si dali krátkou přestávku. Někteří klienti jsou závislí na nikotinu, z toho důvodu volím častější přerušování činností. Myslím si, že je to lepší možnost, než aby byli nervózní a snažili se rychle něco vytvořit, aby to už měli co nejdříve za sebou a mohli si jít ven zakouřit.

Po přestávce jsme si vyrobené pexeso zahráli. Hlavním cílem hry bylo zopakovat si základní emoce, ale také zbystrění paměti. Společně jsme si dohodli základní pravidla hry: vždy se smí otočit jen dvě kartičky, pokud někdo uhodne dvojici, popíše nám, co je na obrázku a jaký to má význam (kladný nebo záporný). Jelikož uhodl, bude mít možnost pokračovat ve hře. Vítězem se stane ten hráč, který nasbírá nejvíce stejných dvojic.

Po určení pravidel jsme se pustili do hry. Ivan hrát nechtěl, tak jsem ho nenutila. Zprvu se nám nedařilo najít stejné obrázky. Po odehrání dvou kol se hra rozjela. Klienti byli šikovní a každý našel alespoň dvě dvojice. Velmi mě překvapil Honza, kterému byla diagnostikovaná středně těžká mentální retardace, jelikož pexeso s přehledem vyhrál. Celkem našel sedm dvojic. Měl z toho ohromnou radost. Klienti si často navzájem radili a vítězství výherci přáli.

Na závěr našeho setkání jsme si zopakovali základní emoce a dále jsem jim prozradila, o čem si budeme povídat příště a co si vytvoří.

Reflexe: Myslím si, že klienty pexeso bavilo, obzvlášť Honzu. Vedoucí chráněného bydlení mě upozorňovala, že Ivan se mnou možná nebude spolupracovat. Sama nedokázala odhadnout, jestli ano nebo ne. Byla jsem velmi ráda, že nám alespoň pomohl vyrobit pexeso a že si vyslechl úvodní povídání o základních citech. Hrát již nechtěl. S klienty se mi spolupracovalo dobře, panovala přátelská atmosféra.

6.3 Symbol přátelství

Hlavní cíl: podpoření přátelského vztahu

Vedlejší cíle: rozvoj spolupráce a komunikace v týmu, ochoty pomoci druhému.
Seznámení s muchláci.

Motivace: pohádka na téma přátelství z knihy Malý princ (příběh o princovi a lišce)

Výtvarná činnost: vytvoření symbolu přátelství - srdce

Pomůcky: tvrdá čtvrtka, barevné papíry (různé odstíny červené barvy), nůžky, lepidlo, tužka, štětce

Cílem dalšího setkání bylo podpořit klienty v přátelských vztazích. Přátelství je pro ně velmi důležité. V chráněném bydlení jich žije celkem pět a pozitivní a přátelská atmosféra je potřebná pro chod domácnosti a jejich soužití.

V tento den jsme se sešli opět všichni. Velmi mě potěšilo, že klienti mají zájem o tvořivé odpoledne.

Na začátek dnešní schůzky jsem klienty seznámila se základními definicemi přátelství a posléze jsem jim pustila záznam jedné kapitoly z pohádkové knížky Malý princ. Úryvek je velmi pěkně namluvený Jiřinou Bohdalovou. Když se klienti dozvěděli, že si pustíme pohádku, byli nadšení.

Bohužel Ivan reagoval odmítavě. Řekl, že žádné pohádky poslouchat nebude a odešel do pokoje. Jelikož mu bylo špatně rozumět, tak jsem v první moment nevěděla co se děje. Pomohla mi asistentka, která za ním zašla a posléze nám sdělila, že nechce poslouchat žádné pohádky, protože je dospělý. Tato reakce mě velmi mrzela i z toho

důvodu, že jsem neměla možnost mu vysvětlit, že Malý princ není typickou pohádkou, ale že ve svém textu skrývá hlubší témata na zamyšlení.

Po skončení poslechu jsme si příběh převyprávěli a hledali jsme momenty přátelství. Na pohádce bylo dobře vidět, jak si liška kladla podmínky, za kterých se bude s Malým princem přátelit. Na závěr mi klienti sami říkali, jaké mají zkušenosti s přátelstvím. Popisovali své dobré kamarády, ale zároveň mi říkali i smutné příhody z ústavu sociální péče, kde bydleli dříve.

Po této části jsme si dali desetiminutovou přestávku. Já jsem mezi tím připravila materiál pro výtvarnou část odpoledne.

Po pauze jsem klientům popsala, jaká výtvarná činnost bude následovat. Cílem této fáze bylo vytvořit si symbol přátelství, a to velké srdce. Vysvětlila jsem jim, co je to muchláž a zároveň jsem je ujistila, že se nemusí ničeho bát, protože tuto výtvarnou techniku zvládnou všichni.

Na tuto část se již mezi nás vrátil Ivan, ale do aktivity se nezapojil, jen nás pozoroval. Byla jsem ráda, že sedí s námi u stolu. Mohl poslouchat, jak se při tvoření bavíme o přátelství a i to v něm mohlo zanechat nějaké stopy.

Jelikož se jedná o mačkání papíru, tak klienty tato hra bavila. Rozdělili jsme si funkce na stříhače proužků a jejich muchláže, další dva klienti nalepovali kuličky na vystřižené velké srdce. Pozice si měnili, takže měl každý možnost vyzkoušet si vše. Samozřejmě netrvalo dlouho a náš pracovní stůl se přeměnil na menší bojiště. Klienti začali po sobě kuličky házet. Když jsme vše posbírali, pokračovali jsme v tvoření.

Po chvíli Honzu přestala tato činnost zajímat. Nastříhal a namuchlal pár proužku. Zkusil si i lepení, ale toho nezaujalo, a proto si šel ven zakouřit. Měla jsem obavy, že v této chvíli budeme muset činnost přerušit a udělat pro všechny pauzu. Ale klienty to bavilo a pokračovali dál. Myslím si, že když Honza nemohl kuličky házet po druhých klientech, tak ho to už nebavilo. Ostatní ho totiž okřikli, že to nebudou pořád sbírat. Když přišel zpátky, motal se kolem nás, ale nějakým výrazným způsobem nám již nepomohl.

Nechala jsem již na nich, jak si srdíčko vylepí. K dispozici měli červený a růžový papír a několik štětců na lepení. Tato aktivita je celkem rychlá.

Po skončení činnosti mi klientky pomohly sklidit stůl a vyprat štětce. Srdíčko si dali uschnout na topení. Kluci mezitím přemýšleli, kam srdíčko po zaschnutí vystaví. Chtěli hned zatloukat hřebíčky do zdi, musela jsem je tedy trochu přibrzdit. Poradila jsem jim, aby si vymysleli několik míst, kde by se jim líbilo a posléze to

prokonzultovali se svými asistenty, kteří klientům pomohou s následným vystavením obrázku. Slíbili mi, že až příště přijedu, tak budu překvapena, kde srdíčko najdu.

Na úplný závěr jsem klientům poděkovala za dnešní účast a zároveň jsem si s nimi domluvila další dvě setkání. Také jsem jim přiblížila téma příští schůzky, aby se měli na co těšit.

Reflexe: Překvapilo mě, jaký zájem měli klienti o téma. Neustále mi kladli různé otázky a chtěli vědět, jak konkrétně poznají pravého přítele. Zajímali je rozdíly mezi falešným a pravým přítelem. Musela jsem jim vysvětlit, že člověk na první pohled pravého přítele nepozná. Musí se s ním po delší dobu setkávat. Na příkladu příběhu lišky a prince jsem jim vysvětlila, že přítel si nesmí klást požadavky, za jakých okolností se s námi bude přátelit. Doopravdový přítel je vždy ochoten nám nabídnout pomoc, vyslechne nás nebo si s námi rád popovídá, ale nikdy to nedělá pro svůj prospěch.

Výtvarná činnost klienty bavila. Toto setkání bylo kratší než minule, ale klienti to hodnotili kladně.

6.4 Koláž

Hlavní cíl: podpoření přátelství a pomoci druhému člověku

Vedlejší cíle: rozvoj spolupráce, tvořivosti, fantazie a komunikace v týmu,. Seznámení s koláží.

Motivace: příběh chlapce a jeho životního přítele

Výtvarná činnost: koláž na dané téma (viz. výše uvedený příběh)

Pomůcky: tvrdá čtvrtka, časopisy a noviny, lepidlo, nůžky, štětce

Cílem tohoto setkání bylo prohloubit znalosti o přátelství na základě příběhu. Příběh popisoval dva chlapce a je na něm krásně vidět nezištná pomoc druhému člověku v nouzi. Myslím si, že tento text odpověděl na spoustu otázek klientů z minulého setkání. Zde viděli konkrétní pomoc, a jak by mohlo vypadat a rozvíjet se pravé přátelství.

Při tomto tvořivém odpoledni se nás sešlo o jednoho člena chráněného bydlení méně. Ivan byl ze zdravotních důvodů v domácím léčení.

Než jsem se stačila přezout, klienti mě vedli do kuchyně a chlubili se mi vystaveným srdíčkem. Nakonec to vyřešili tím, že ho dali na poličku a nemuseli nic přibíjet.

Na začátku dnešního setkání jsme si ve zkratce zopakovali, o čem jsme se bavili minule, a na to jsme navázali příběhem. Klienti se velmi těšili (předpokládali, že to bude opět pohádka). Tentokrát jsem příběh přečetla sama. Posléze jsme si ho zase převyprávěli. Klienty velmi zaujal a jeden přes druhého se mi snažili říkat, co se tam odehrálo. Vysvětlila jsem jim, že je zde vidět konkrétní pomoc přítele a rozvíjení dlouhodobého přátelství.

Po úvodní části jsme si dali přestávku. Já jsem si opět připravila pomůcky na další část našeho setkání.

Po pauze jsem klientům vysvětlila, co je to koláž a na co mám časopisy. Ty je totiž hned zaujaly a začali si jimi listovat. Jejich úkolem bylo pomocí koláže znázornit příběh, který před chvílí slyšeli. Tudíž měli v časopisech hledat např. dva mladé muže, partu dětí, fotbal, knihy, studenty apod. Opět se jednalo o společné dílo, kde se klienti učili spolupráci a komunikaci v týmu.

Honza v této fázi odmítal spolupracovat. Řekl mi, že stříhat neumí a nebude to dělat. Šel raději zatopit. Ostatní to velmi bavilo. Domnívám se, že se jim ale více líbilo listování samotnými časopisy a prohlížení si různých obrázků a receptů. Byli přesto velmi šikovní a našli i spoustu krásných a výstižných symbolů z příběhu na koláž.

V další fázi jsem nechala na nich, jakým způsobem vystřižené obrázky navrhnou na čtvrtku a posléze přilepí. Každý si vzal své výstřižky a lepil, kam ho napadlo. V této fázi se Honza opět vrátil a pomohl ostatním lepit. Byla jsem velice ráda, že se zapojil alespoň v této fázi. I když jsem mu nabízela pomoc s hledáním obrázků a vystřihováním, nechtěl. Když již nalepili tři obrázky, začali více přemýšlet, kam umístí další obrázek, aby to vyjadřovalo konkrétní situace z příběhu. Překvapilo mě jak klidně a bez problému se společně dohodli. Nebyl žádný svár typu: „Ty jsi to nalepil špatně, tady mělo být to“ či „tady jsem chtěl nalepit výstřižek já.“ Po nalepení jsme nechali čtvrtku zaschnout a udělali jsme krátkou pauzu.

Po přestávce jsem je poprosila, jestli by podle vytvořené koláže dokázali znovu převyprávět příběh a říct mi souvislosti nalepených obrázků s příběhem. Společnými silami se jim to krásně podařilo. Velmi je zaujal moment, kdy mladý školák pomohl úplně cizímu chlapci a tím mu zachránil život, i když se to dozvěděl až po několika letech.

Příběh je natolik zaujal, že mi začali vyprávět, že mají taky takové kamarády. Rovněž přemýšleli, jestli jejich asistenti jsou jejich přáteli. Vysvětlila jsem jim, že bez pochyby se k nim chovají přátelsky, ale vztah je v tomto případě trochu jiný. Že oni jsou jejich pomocníky v chráněném bydlení, snaží se jim pomoci osamostatnit se, aby posléze mohli bydlet sami.

Na závěr jsem se s klienty rozloučila a motivovala jsem je na další setkání. Prozradila jsem jim, že cílem onoho setkání bude potěšit druhé, např. asistenty.

Reflexe: Byla jsem velmi ráda, že klienty problematika přátelství zajímá. Zároveň jsem nabyla dojmu, že je velmi důležité si s nimi o tom povídat, protože měli představy, že pravého přítele poznají hned při prvním setkání. Vysvětlila jsem jim, že většinou dle jeho chování rozeznáme člověka sympatického či nesympatického, ale to ještě neznamená, že nás nebude využívat nebo si klást podmínky jako liška z minulé pohádky. Přátelství se vyvíjí a musí se na něm dlouhodobě pracovat.

Velice mile mě překvapilo, jak během výtvarné činnosti vzali mezi sebe Honzu. Nechali ho nalepovat také vystřižené obrázky a vůbec neřešili, že jim je nepomáhal vyhledávat v časopisech.

6.5 Přáníčka

Hlavní cíl: podpoření pozitivního hodnocení druhých a dělení se

Vedlejší cíle: podporování přátelství, tvořivosti a vlastní iniciativy. Seznámení s ubrouskovou technikou.

Motivace: možnost udělat radost nejbližším lidem v okolí

Výtvarná činnost: výroba vlastních přáníček

Pomůcky: tvrdé čtvrtky, pravítko, tužka, pastelky, vodové barvy, tempery, třívrstvé ubrousky, lepidlo, štětce

Cílem této schůzky bylo zdůraznění pozitivních hodnot druhého člověka a umět se rozdělit s druhými. Klientům v chráněném bydlení pomáhají asistenti s úkony, které nezvládnou. Ti se snaží, co největšího osamostatnění klientů. Radí jim, co je lepší a jak se to dá udělat. Jelikož klientům hodně pomáhají a bez nich by nemohli zatím samostatně žít, rozhodla jsem se, že je obdarujeme vlastnoručně vyrobenými přáníčky.

Chtěla jsem klientům ukázat, za co vše se dá poděkovat a jakým způsobem. Nemusí se vůbec kupovat drahé dary, stačí natrhat květinu, vyrobit malý dáreček nebo i upřímný úsměv je krásný dar. Při tomto setkání jsme se sešli opět bez Ivana. Byl stále nemocný a v péči rodiny.

V úvodní části jsme si krátce zopakovali, o čem jsme si povídali minule. Následně jsem se klientů ptala, co pro ně znamenají jejich asistenti v tomto chráněném bydlení. Dostalo se mi mnoho odpovědí např. doprovázejí nás na nákupech, vedoucí s námi pomáhá plánovat finance, poradí nám při vaření, povídají si s námi, odpovídají nám na různé naše dotazy apod. Na to jsem navázala a navrhla jsem jim, že jejich asistenty můžeme obdarovat vlastnoručně vyrobeným přáníčkem. Klienti byli nadšení a okamžitě vymýšleli, koho by ještě mohli obdarovat. Dále je napadla vedoucí a mistři z chráněné dílny, ředitelka organizace, její zástupkyně a paní z ekonomického úseku.

Následně jsem klientům navrhla několik způsobů, jak přáníčka ozdobit. Mohli je pomalovat vodovými nebo temperovými barvami, k dispozici měli také pastelky a fixy. Taktéž mohli vystříhat různé motivy z barevných papírů a nalepit je. Nabídla jsem jim i pro ně dosud novou techniku, a to ubrouskovou techniku. Byli z ní úplně nadšení, ubrousky se jim hodně líbily a hned si začali vybírat motivy. Upozornila jsem je, že tato technika je celkem náročná na přesnost a jemnost a že budou muset být trpěliví. I přesto si tuto techniku zvolili všichni. Teda až na Honzu, který mi sdělil, že to neumí a že ho bolí hlava, a proto si půjde lehnout. Nabídla jsem mu svojí pomoc při práci a bližší a srozumitelnější vysvětlení, ale odmítl.

Po výběru techniky jsme si udělali přestávku. Já jsem tedy nachystala všechny věci, které byly potřeba k výtvarnému tvoření.

Po přestávce jsem klientům stručně vysvětlila, jak budeme postupovat. Než jsme začali tvořit, tak jsem je upozornila, že je to velmi náročné na čas a bude stačit, když vyrobí přáníčka jen pro své asistenty (pro dva asistenty a vedoucí chráněného bydlení v Plasně).

Nejdříve jsme s klienty zvolili velikost přáníčka a až potom si mezi ubrousky vybírali motivy, které by se jim líbily. Když měli vybráno, obrázek buď vystříhali nebo opatrně vytrhali. Posléze se z ubrousku oddělila jen vrchní vrstva s motivem. Když měli vše takto připravené, polepili si přáníčko lepidlem a s mojí pomocí jsme začali opatrně přikládat ubrousek, který potom klienti sami uhladili štětcem. Aby se celé přáníčko lesklo, přetřeli celou plochu transparentním lepidlem, které jsme používali po celou dobu tvoření. Takto hotová přáníčka jsme dávali zaschnout na okna.

Klienti měli z počátku strach, proto jsem jim s oddělováním a přilepováním ubrousků pomáhala. Překvapilo mě, jak jsou šikovní. Tato technika je velmi bavila a rozhodli se, že vyrobí přáníčka i pro ostatní. Jen Anička vyrobila jedno. Měla z něho radost, ale říkala, že je málo trpělivá a že jí to až tak nejde. Raději šla za Honzou do pokoje. Během výtvarné činnosti se na nás přišli několikrát podívat a ostatním přáníčka velmi chválili. Zbylí dva klienti (Klára a Radek) si vybrali nové motivy a pokračovali v tvoření dalších přání. Nyní již věděli, jak postupovat a pracovali zcela samostatně. Nakonec každý vyrobil čtyři přání!

Všechna přáníčka jsme nechali na okně zaschnout. Protože čas nám rychle utekl, domluvili jsme se, že věnování napíší klienti při příštím setkání. Nabízela jsem jim, že poděkování mohou klidně napsat sami a následující den hned obdarovat pracovníky Proutku. Tuto možnost odmítli s tím, že raději počkají na příští výtvarné odpoledne. Klienti si přáníčka po zaschnutí tedy schovali.

Na úplný závěr jsme se domluvili, kdy se sejdem na naše poslední výtvarné odpoledne. Poděkovala jsem klientům za jejich spolupráci a zejména jsme vyzdvihla jejich nadšení a ochotu vyrobit více přáníček pro všechny pracovníky chráněného bydlení a chráněné dílny v Plasné.

Reflexe: Vůbec jsem nepředpokládala, že toto téma klienty tak zaujme. Zejména se jim líbil nápad, že obdarují své asistenty. Byla jsem překvapena jejich reakcí, když je napadlo, že obdarují i ostatní pracovníky Proutku.

Výtvarná činnost nejvíce nadchla Radka s Klárou, kteří zapoměli i na přestávku. Jelikož jsem hlídala čas, nabízela jsem jim pauzu, ale pracovali dále. Chtěli dolepit přáníčko, které momentálně vyráběli a potom že si na chvíli odpočinou. Dodělali další přání a s chutí se vrhli na nové. Byli do této činnosti tak zapálení, že jim to ani nevadilo. Za to jsem byla velmi ráda.

6.6 Člověče, nezlob se

Hlavní cíl: rozvoj vyjadřování citů a empatie

Vedlejší cíle: podpora komunikace, asertivity, tvořivosti, fantazie a iniciativy.

Motivace: vyrobení známé hry a vytvoření vlastních pravidel

Výtvarná činnost: vytvoření herní desky a figurek pro Člověče, nezlob se

Pomůcky: tvrdá čtvrtka, nůžky, tužka, pastelky, vodové a temperové barvy, fixy, štětce

Cílem závěrečného setkání bylo prohloubit dosud probírané prosociální dovednosti, zejména vyjadřování citů, a to pomocí známé společenské hry. Vytvořená hra zůstala klientům v chráněném bydlení, aby si ji mohli kdykoliv zahrát a připomenout naše setkání.

Při tomto odpoledni jsme se setkali opět všichni. Nemocný Ivan se již vrátil do chráněného bydlení. Ve zkratce jsem mu popsala, co jsme dělali při minulých setkáních. Ale v tento den se Klára rozhodla, že si dojde nakoupit do nedaleké vesnice a až potom se k nám přidá. Hodně mě to překvapilo, protože ona se vždy zapojovala a byla velice aktivní.

Než jsme se pustili do dalšího tématu, tak klienti nejprve napsali poděkování do přáníček. Měla jsem radost, že klienti, kteří vyráběli přáníčka, nechali napsat děkování i Ivana a všichni se pod ně společně podepsali, takže i Honza. Dvě přání jsme nechali i pro Kláru, aby napsala věnování až se vrátí.

Text si klienti vymýšleli sami. Já jsem jim jen pomáhala lépe formulovat jejich myšlenky. Konečnou verzi jsem napsala na papír jako šablonu. Poprosili mě o to, protože si to nezapamatují. Ivan napsal jedno a Honza se pod všechny jen podepsal, protože je negramotný. Byla jsem velmi vděčná, že se všichni obyvatelé chráněného bydlení Plasná rozhodli darovat přání jako celek a nedělali rozdíly v tom, kdo se jakou mírou podílel na výrobě přáníček.

Překvapil mě Ivan. Věnování do přání totiž nepsal podle vytvořené šablony, ale dle sebe. Děkoval za konkrétní věci např. za pomoc se dřevem. Jelikož věděl, pro koho jeho přání bude, napsal konkrétní jméno a slovo, o kterém jsem si myslela, že je příjmení asistenta, ale nebylo. Nikdo nevěděl, co to slovo znamená. Byla jsem ráda, že se nenechal ovlivnit myšlenkami klientů.

Když jsme splnili rest z minula, pustili jsme se do tématu tohoto setkání. Vysvětlila jsem klientům, že si dnes vyrobíme známou společenskou hru, při které je možné naše emoce dobře cvičit. Nechala jsem je hádat, jestli ví, která to bude. Stříleli od boku, ale brzo uhodli. Dále jsem jim popsala, jak to myslím. I při hře se člověk dokáže rozčítit, může mu být líto, že prohrál nebo se naopak raduje apod. Prozradila jsem jim, že my si vytvoříme vlastní pravidla a tím bude hra pro nás zajímavější, ale zároveň budeme muset daná pravidla dodržovat. Nyní jsme si zopakovali základní emoce, jak jsme si je

popisovali při našem prvním setkání a řekli jsme si proč je důležité je umět ovládat a rozpoznávat pro přátelství.

Po úvodním povídání jsme si dali krátkou přestávku. Během ní se vrátila Klára. Vysvětlila jsem jí, o čem jsme si povídali a co bude následovat. Také jsem jí ukázala přáníčka s již napsaným děkováním a poprosila jsem jí, jestli by je mohla podepsat a do dvou napsat věnování sama. Měla radost, že jsme na ní nezapomněli a vše ochotně okamžitě dopsala.

Po přestávce jsem klientům ukázala již předmalovanou hrací plochu s figurkami. Jejich cílem bylo jí dotvořit. Na výběr jsem jim dala vodové nebo temperové barvy, pastelky a fixy. Opět si vybrali pastelky, protože se s nimi dobře maluje a nemusí čekat na zaschnutí barvy.

Honza se rozhodl, že ani dnes s námi nebude tvořit, protože ho to nebaví a bolí ho hlava. Ivan s Aničkou vymalovali figurky a Radek se pustil do obkreslování tužky černou pastelkou, aby byla políčka výrazná. Klára se šla mezitím do pokoje převléct a uklidit si nákup. Tvoření se neúčastnila.

Výběr barev jsem nechala na klientech. Anička zvolila celkem veselé barvy (žlutou, oranžovou a fialovou). Oproti ní si Ivan opět zvolil tmavě modrou. Chtěl s ní vybarvit všechny figurky, musela jsem mu proto vysvětlit, že další tři musí být jinou barvou, aby byly na hrací ploše rozeznatelné od ostatních. Nakonec tedy zvolil ještě hnědou a také fialovou. Snažila jsem se mu opět vysvětlit, že fialovou již použila Anička, ale tentokrát se mi to nepovedlo. Anička se tedy sama nabídla, že vybarví ještě tři nové figurky a udělá je jinou barvou (červenou). Dle výběru těchto barev Radek vymaloval políčka na hrací desce.

Následně vše vystříhali. Jelikož hrací desku nechali bílou, nabízela jsem jim, že ji mohou lehce přetřít třeba vodovými barvami a tím vyplnit prostor pod políčky. Klientům se ale hrací deska líbila bílá, takže jsem je nenutila ji nějak dodělavat.

Když byla hrací deska i s figurkami připravená, dali jsme si krátkou přestávku před samotnou hrou.

Po pauze se vrátil mezi nás i Honza s Klárou. Než jsme začali hrát, klienti vymysleli pravidla hry. Cílem tedy bylo dostat všechny tři figurky co nejdříve do domečku. Z domečku se vyjíždělo na šestku a pokud nepadla, bylo možné házet třikrát. Když někdo přistoupil na políčko, kde již stál hráč, dohodli se, že se nebudou vyhazovat.

Po určení pravidel jsme si každý vybrali barvu svých figurek. Na hrací desce bylo namalovaných šest domečků, takže jsem mohla hrát s klienty. Honza se rozhodl, že bude hrát společně s Aničkou a tak jsme mezi nás přizvali asistentku, aby si s námi zahrála.

Před samotnou hrou jsem klienty upozornila, že během ní se budu snažit představovat různé emoce a jejich úkolem bude je poznat, např. když budu ve vedení hry, budu se usmívat a naopak. Po všech připomínkách jsme začali již samotnou hru. Klienti se navzájem podporovali a vždy utěšovali toho, kdo byl momentálně poslední. Když jsem se začala až přehnaně radovat, tak klienti začali vykřikovat, že jsem šťastná. A takto to pokračovalo celou hru. Byli šikovní a pokaždé uhodli předstíranou emoci.

Hru nakonec vyhrála asistentka chráněného bydlení. Líbilo se mi, jak jí klienti chválili a přáli jí to. Posledního Ivana naopak povzbuzovali, že příště vyhraje on.

Po skončení hry jsem si s klienty domluvila příští schůzku. Oznámila jsem jim, že na ní již nebudeme tvořit, ale hodnotit všechna naše setkání. Poprosila jsem je, jestli by si mohli do příště připravit nějaké připomínky, co se jim líbilo a co ne, např. nelíbila se mi pohádka, ale z přáníček jsem byl nadšený. Upozornila jsem je, že to budu chtít také zdůvodnit. Nakonec jsem je pochválila za aktivitu během dnešního odpoledne.

Reflexe: Myslím si, že Radka výtvarná činnost velmi bavila. Hrací plochu vytvořil celou sám. Svěřil se mi, že podobné Člověče, nezlob se, vyrábí i v chráněné dílně. Při samotné hře byli klienti hodně veselí a navzájem se krásně podporovali. Byla jsem nadšená, že se účastnili všichni. Bylo to pěkné zakončení tohoto odpoledne.

Také se mi líbilo, že se Ivan nenechal ovlivnit ostatními klienty a napsal své vlastní věnování.

6.7 Závěrečné hodnocení s klienty

Při závěrečném hodnocení mého projektu v chráněném bydlení jsme se sešli všichni.

Nejdříve se mi klienti pochlubili, že všechna přáníčka hned druhý den rozdali všem pracovníkům Proutku. Druhý den ráno si všichni přivstali a venku odchytili příchozí do zaměstnání. Přáníčka prý sklídila velký úspěch. Obdarovaní byli příjemně překvapení a slíbili klientům, že si přáníčka vystaví na nástěnku v kanceláři. Klienti z toho měli velikou radost.

Po sdělení tohoto zážitku jsem klienty seznámila s netradičním programem odpoledního setkání. Cílem této schůzky bylo závěrečné zhodnocení předešlých aktivit. Klienti mě opět překvapili. Na rozloučení se mnou upekla Anička buchtu. Všichni jsme si uvařili kávu a v příjemné atmosféře jsem klienty poprosila o zhodnocení aktivit. Všichni mi odpověděli, že se jim vše líbilo a tím skončili. Z toho důvodu jsem je poprosila, že si dáme „kolečko“ jako při našem prvním setkání a když mě bude něco zajímat, tak se jich doptám.

Začít chtěla Anička, je totiž nejupovídanější. Té se nejvíce líbila výtvarná část našich schůzek. Vždy se jich ráda účastnila. Zapamatovala si obličej a jejich výrazy a také ji velmi zaujal příběh o chlapci. Se vším byla spokojená.

Radkovi se velice líbila namluvená pohádka a také ho zaujal příběh. Nejvíce byl nadšený z výroby přáníček. Tato aktivita mu připomínala dětství, kdy rád lepil různé modely z časopisu ABC. Bavily ho i všechny výtvarné hry.

Ivan se ze zdravotních důvodů neúčastnil dvou setkání. Nejvíce se mu líbilo Člověče, nezlob se. Více informací jsem se od něj nedozvěděla.

Kláře se také líbila pohádka a příběh o chlapci. Z výtvarných činností ji nejvíce zaujala ubrousková technika. Byla by ráda, kdyby ji dělali i v chráněné dílně. Se vším byla spokojená a vše se jí líbilo.

Honzu zaujala pohádka a rád by si ji znovu pustil. Dále se mu líbilo pexeso, protože v něm vyhrál. Rád by si ho zahrál i při tomto setkání. Jiné věci moc netvořil, protože to neumí a bolela ho hlava.

Všichni klienti se shodli, že je jim líto, že již za nimi nebudu jezdit. Rádi by mě viděli na Velikonočním jarmarku, který se u nich na statku na jaře pořádá. Tímto mě osobně pozvali.

Já jsem všem klientům poděkovala za pěkné hodnocení a jejich volný čas, který věnovali mému projektu. Zdůraznila jsem jim, že všechny vyrobené artefakty a hry jim zůstanou v chráněném bydlení, aby si je mohli vystavit a hry kdykoliv zahrát. A na závěr jsem všem klientům rozdala drobné odměny jako poděkování za jejich účast na projektu.

Klienty napadlo, že na závěr našeho posledního odpoledního setkání bychom si mohli zahrát pexeso a Člověče, nezlob se. S nadšením jsem souhlasila. Ale nejdříve jsme si dali krátkou přestávku.

Jako první jsme začali pexesem, protože Honza se na něj moc těšil. Ivan se opět neúčastnil a Radek šel obstarat zvířectvo. Hra byla celkem vyrovnaná, Honzovi se

nedařilo tak dobře jako minule a snažil se podvádět. Naschvál přemísťoval kartičky. I přesto se mu podařilo vyhrát, ale dnes to bylo bez velkého náskoku.

Dále jsme pokračovali Člověcem, nezlob se, kde se zapojili již všichni. Dohodli jsme se, že budeme hrát jenom jednou figurkou, aby byla hra rychlejší. Nabídla jsem klientům, že můžeme pravidla změnit, ale oni nechtěli. Hra byla celkem vyrovnaná a rychlá. Dnes ji vyhrála Anička a já jsem byla poslední.

Po skončení hry jsem se s klienty rozloučila. Slíbila jsem jim, že je někdy opět navštívím, a když budu mít volno v den konání Velikonočního jarmarku, ráda za nimi přijedu.

7 ZHODNOCENÍ AKTIVIT KLIENTŮ V JEDNOTLIVÝCH ČINNOSTECH

Hodnocena byla pouze aktivita a zapojení klientů do jednotlivých činností. Jak již bylo uvedeno v kritériích hodnocení, neposuzovala jsem zdařilost výtvarných výrobků. Hodnocení bylo provedeno samozřejmě na základě mého subjektivního pozorování. V následujícím textu jsem postupovala od klienta s největším zapojením až po klienta s nejmenším zapojením do všech aktivit.

Radek se účastnil všech výtvarných her. V první části odpoledne vždy naslouchal a aktivně se zapojoval. V následujících výtvarných aktivitách byl rozhodně neaktivnější. Sám mi sdělil, že má zkušenosti z chráněné dílny, kde je chválen za svoje nasazení a pečlivost při práci. Tak tomu bylo i v naší spolupráci. Radek byl tahounem všech výtvarných aktivit. Dva výtvoři dokonce dodělal (srdce a Člověče, nezlob se).

Klára se také účastnila téměř všech výtvarných her kromě výroby Člověče, nezlob se. Důvodem byla její návštěva obchodu - než se převlékla, hra byla již téměř hotová. V první části odpoledne vždy naslouchala a velmi výrazně se zapojovala. Měla mnoho dotazů a uváděla příklady z vlastního života. Ve výtvarných činnostech byla velmi aktivní. Umí krásně kreslit a nejvíce se zapojila při výrobě přáníček.

Anička se zúčastnila všech výtvarných setkání. V první části odpoledne vždy naslouchala a také se velmi výrazně zapojovala. Nejčastěji uváděla své zkušenosti ze života. Všechny výtvarných činností se také účastnila, ale při posledních dvou byla již méně aktivní. V posledních setkáních byla hotová vždy již po deseti minutách. Myslím

si, že se nechala strhnout Honzou, který netvořil. Ona chtěla něco vyrobit, ale zároveň chtěla odpočívat. Částečně jsem měla pocit, že plní úkoly z povinnosti.

Ivan se dvou setkání (koláž, přáníčka) ze zdravotních důvodů nezúčastnil vůbec. Tři setkání se účastnil, ale některé fáze vynechal, např. pohádku, nehrál pexeso. V první části vždy naslouchal, ale nenadchla ho pohádka - tu si nevyslechl. Při výtvarném tvoření se nejdříve moc zapojovat nechtěl, ale když jsem ho oslovila osobně, vždy něco namaloval a myslím si, že z toho měl i radost. Výrazně se podílel na tvorbě Člověče, nezlob se, které si s námi i zahrál.

Honza měl možnost účastnit se všech setkání. První části odpoledne si vždy vyslechl, ale nijak výrazně se nezapojoval. Nejvíce ho zaujala pohádka, kterou si chtěl pouštět i během dalších setkání. Při výtvarných hrách ale již odbíhal nebo se jich neúčastnil vůbec. Pomáhal s tvořením pexesa, částečně srdíčka, při koláži jen nalepil některé obrázky. Posledních dvou výtvarných aktivit se neúčastnil vůbec. Myslím si, že odpolední setkání pro něj byla dlouhá a možná nepochopil některá zadání výtvarných her, což byla má chyba. Nabízela jsem mu pomoc a bližší vysvětlení, ale odmítal. Nejvíce ho bavilo pexeso, ve kterém vynikl. Zahrál si i Člověče, nezlob se.

Při hodnocení aktivity klientů bych měla zdůraznit, že jedinému Honzovi bylo diagnostikováno středně těžké mentální postižení. Z toho plynou výše popsané rozdíly od ostatních klientů. Honza potřeboval, abych se mu během našich setkání více věnovala, což já jsem při velikosti skupiny vždy nedokázala. On to řešil nezapojením se do činností, protože si nevěděl rady.

První tři klienti byli při práci celkem samostatní. Když si nevěděli rady, zeptali se. Ivan po přesnějším vysvětlení dokázal také pracovat samostatně, ale úkoly jsem mu musela nabízet. Honza v prvních dvou výtvarných hrách po důkladném vysvětlení dokázal spolupracovat, ale nevydržel dlouho.

Zároveň do všech aktivit nebyl nikdo z klientů nucen, vše bylo na jejich dobrovolném rozhodnutí. Jsem ráda, že si alespoň vždy všichni přítomní vyslechli úvodní povídání, které je mohlo zaujmout a zanechat v nich nějaké stopy.

8 SHRNU TÍ

Během projektu se mi podařilo vypořádat několik důležitých poznatků a mnohé teoretické znalosti se mi potvrdily v praxi. Nejdříve popíši to, co se mi potvrdilo.

Myšlení všech klientů bylo vázáno na realitu. Nejvíce se to projevilo, když jsme si povídali o přátelství a jak se pozná pravý přítel. Klienti chtěli vědět jeho konkrétní vlastnosti. Měly představu, že hned při prvním setkání poznají, jestli je dobrý nebo ne. Bylo pro mě těžké jim to vysvětlit. I když mi při shrnutí zopakovali zhruba má slova, nenabyla jsem dojmu, jestli to dokážou v konkrétní situaci použít. Veškeré povídání nesmělo být jen abstraktní, ale muselo obsahovat konkrétní příklady.

Tři z pěti klientů špatně mluvili. Anička mluví velmi rychle a až huhňá, ale stačí ji taktně upozornit, např. „Promiň, ale nyní jsem Ti nerozuměla,“ a ona je schopná si to pohlídat. Ivan mluví velmi potichu a pro mě, která ho teprve poznávala, v určitých symbolech. Občas jsem měla problém mu porozumět a asistentka mi to musela přeložit. Po rozhovoru s ní jsem se dozvěděla, že má na určité věci své názvosloví a člověk, který ho nezná, neporozumí. Myslím si, že díky tomu vzniklo i nedorozumění při pohádce. Honza mluví v krátkých větách nebo v heslech, kterým jsem rozuměla, ale špatně vyslovuje. Není problém ho požádat o zopakování věty. Částečně má omezenou slovní zásobu, z toho důvodu mi neporozuměl a nechtěl spolupracovat.

Během odpoledne jsem se snažila vkládat přestávky, aby pozornost klientů neklesala. Krátkodobou pozornost má určitě Honza. Vždy vydržel poslouchat úvodní blok, kdy jsme si povídali o různých prosociálních dovednostech, ale na další činnosti potřeboval delší pauzu nebo se jich neúčastnil. Jinak si myslím, že klienti mají pozornost celkem dobrou, ale velmi záleží na počátečním zaujetí a motivaci k činnosti. Když je něco baví nebo osloví, dokážou pracovat dlouho, a to i bez přestávky.

U Aničky jsem měla v posledních dvou setkáních pocit, že tvoří, protože to potřebuji, ale moc ji to nebaví. Vždy velmi rychle něco vyrobila např. přáníčko, vymalovala figurky na Člověče, nezlob se a šla si odpočinout. Snažila jsem se jí vysvětlit, že pokud ji to nebaví nebo nezaujme, nemusí to dělat. Tvrdila mi, že se jí to líbí a je ráda, že mi může pomoci s projektem. Mým cílem nebylo, aby klienti tvořili kvůli mně nebo pro mě, ale protože je to zaujme, bude je to bavit.

U Honzy jsem si všimla znatelných rozdílů v povaze schopností. Při tvoření byl trochu neobratný a nepozorný, ale při samotné hře pexesa byl výborný. Pamatoval si

hodně obrázků a s přehledem všechny klienty předběhl. Tato hra ho velmi bavila. Byla jsem ráda, že jsem poznala jeho silnou stránku, ale při dalším tvoření jsem ji nedokázala využít. To se podařilo až při posledním setkání, kdy si Honza s nadšením pexeso opět zahrál.

Díky předem nastudovaným poznatkům a konzultací s vedoucí chráněného bydlení jsem s některými věcmi počítala, např., že někteří klienti špatně mluví, nevydrží s pozorností, ale i přesto se při samotné práci s klienty mnohdy staly překážkou v naší spolupráci. Myslím si, že kdybych měla možnost s klienty spolupracovat dlouhodobě, dokázala bych je lépe využít ve prospěch klientů.

Během realizace mého projektu jsem vyzorovala, že i když bylo klientů jen pět, byla tato skupina velmi různorodá. Často jsem se nemohla věnovat všem klientům stejně. Myslím si, že z toho důvodu se i Honza někdy nezapojil, protože by potřeboval individuální přístup. Při realizaci podobných projektů bych doporučovala menší skupinu nebo asistenta, který by byl předem seznámen s projektem a pomáhal by při jeho realizaci. Tím by se mohla aktivita klientů při jednotlivých činnostech zvýšit nebo alespoň udržet.

Naše první setkání bylo velmi dlouhé. S přestávkami trvalo dvě hodiny. Bylo mi jasné, že ostatní výtvarné hry nesmí být tak dlouhé. Potvrdili mi to i sami klienti, když jsem se jich na to zeptala. Ostatní aktivity již trvaly nejdéle hodinu a půl. Vždy záleží na konkrétní skupině lidí, ale je dobré se po prvním setkání informovat od klientů, jak se to zdálo jim.

Samozřejmě také velmi záleželo na motivaci. Když se klientům něco líbilo, zamlouvalo se jim to, tak někteří vydrželi spolupracovat déle, být aktivní, např. při pohádce, tvoření přáníček, hraní pexesa. Je důležité s klienty dobře a jasně komunikovat. Tím se předejde možným komplikacím. Ne vždy se mi to však podařilo.

Naše společné setkávání bylo nepravidelné a vycházelo z časových možností klientů i mě samotné. Nejlepším dnem by byla asi sobota, kdy klienti nenavštěvují zaměstnání a nemají naplánované větší nákupy. Z mého hlediska to bylo velmi těžko možné. Spojení do Plasné je o víkendu velmi obtížné a z toho důvodu jsme volili všední dny. Pro tvoření dalších projektů bych doporučovala určit si společně s klienty pravidelnost setkávání, např. jednou týdně nebo měsíčně, a také bych volila dny, kdy klienti nemají tolik povinností a jsou odpočatější.

Já jsem se snažila u klientů rozvíjet především hodnocení sebe sama a druhých lidí, přátelství. Jsou to jen některé prosociální dovednosti. Při dlouhodobé a pravidelné

spolupráci by se u klientů dalo rozvíjet všech deset základních prosociálních dovedností. Samozřejmě by se musely zohlednit nedostatky, které jsem při své realizaci projektu zaznamenala.

Výběr výtvarných technik byl, myslím, dobrý. Samotné výtvarné činnosti klienty bavily, ale problém byl v mém vysvětlení postupu. Z toho důvodu se někteří neúčastnili.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mé práce bylo poukázat na možnosti rozvoje prosociálního chování u lidí s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, a to pomocí výtvarných her. Myslím si, že cíl práce byl splněn. Realizací projektu se mi podařilo získat užitečných informací, které jsem porovnávala s nastudovanou teorií a zaznamenala v konečném shrnutí diplomové práce. Také jsem zde poukázala na komplikace a nedostatky mého projektu. Doufám, že tyto informace budou cennou inspirací pro lidi nebo studenty, kteří pracují nebo hodlají pracovat s danou cílovou skupinou.

Mezi mé konkrétní cíle patřilo také přinést nové podněty pro práci s osobami s mentálním postižením ve volném čase. Vytvořením projektu byl tento cíl podle mého názoru také splněn. Pedagogika volného času se nejvíce zaměřuje na děti a mládež, ale již méně na dospělou nebo nějakým způsobem znevýhodněnou populaci. Jako studentka tohoto oboru si myslím, že je třeba umět oslovit a zaujmout i tyto skupiny, popřípadě je vhodně integrovat do volnočasových aktivit většinové společnosti. Můj projekt může sloužit jako názorná osnova nebo i podnět k této spolupráci.

Dalším cílem bylo podporovat rozvoj prosociálních dovedností u lidí s mentálním postižením. Dle mého názoru je prosociálnost velmi důležitá pro vytváření zdravých mezilidských vztahů a pro utváření celé společnosti. Projekt jsem se snažila vymyslet tak, abych klienty povzbuzovala k prosociálnímu chování. Všechny výtvarné hry byly zaměřeny na prosociální dovednosti, které jsme nejdříve prodiskutovali. Zároveň jsem klienty podporovala k vzájemné spolupráci v kolektivu, což byl můj další cíl. Klienti při tvoření společných artefaktů se vždy dokázali dohodnout a nikdy neřešili žádné nevýznamné spory, nehádali se, co budou dělat. Tudíž si myslím, že tyto dva cíle byly také naplněny.

Poslední cílem práce bylo využít výtvarné hry tak, aby se zvýšila aktivita klientů. Tento cíl se mi podařilo splnit jen částečně. Samotné hry vždy klienty nadchly. Snažila jsem se vymyslet hry, které nebudou těžké na realizaci a klienti je budou moci vyrobit nebo dotvořit jimi vybranou a příjemnější výtvarnou technikou. Větším problémem bylo mé vysvětlení výtvarných činností, které nebylo nejspíše vždy srozumitelné. Když jsem viděla, že klienti neví, co mají dělat, snažila jsem se jim to vysvětlit znovu a srozumitelněji.

Celková práce by měla být jen nástinem výtvarné metodiky pro práci s lidmi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením s přesahem do prosociální výchovy. Za velmi důležitou považuji zpětnou vazbu klientů, která mi odkryla různé nedostatky projektu. Na ty jsem mohla upozornit a v závěrečném shrnutí je vyzdvihnout. Tyto poznatky jsou pro mne velmi důležité a doufám, že je dokážu využít v další práci s touto cílovou skupinou. Doufám, že budou i k užitku jiného studenta, který by mohl navázat na mou práci a vytvořit přímo metodiku výtvarných činností pro lidi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením s přesahem do prosociální výchovy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Publikace:

BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie*. 2.vydání Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

ČERNÁ, M. a kol. *Česká psychopedie : speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3.

LENCZ, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova : metodický materiál. 1.* Praha: Luxpress, 2000. ISBN 80-7130-091-8.

LINAJ, E. Výtvarná výchova, komunikace, výraz a vnitřní svět. In *Výtvarná výchova a mody její komunikace. Symposium České sekce INSEA*. Olomouc: UP, Pedagogická fakulta, 2004, s. 139-143. ISBN 80-244-0779-5.

MICHÁLEK, M. Síla výtvarné výchovy je v komunikaci. In *Výtvarná výchova a mody její komunikace. Symposium České sekce INSEA*. Olomouc: UP, Pedagogická fakulta, 2004, s. 94-95. ISBN 80-244-0779-5.

OLIVAR, R. R. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Ostropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5.

PASTOROVÁ, M., VANČÁT, J. Výtvarná výchova jako součást vzdělávací oblasti Umění a kultura v připravovaných kutikulárních dokumentech. In *Výtvarná výchova a mody její komunikace. Symposium České sekce INSEA*. Olomouc: UP, Pedagogická fakulta, 2004, s. 128-138. ISBN 80-244-0779-5.

PAVLÍČEK, T. Výtvarná výchova ve vztahu k sociálnímu prostoru (a naopak). In *Výtvarná výchova a mody její komunikace. Symposium České sekce INSEA*. Olomouc: UP, Pedagogická fakulta, 2004, s. 101-104. ISBN 80-244-0779-5.

PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006.
ISBN 80-7315-120-0.

PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3.

RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. Praha: SPN, 1982.
ISBN 14-244-82.

ROESELVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1995. ISBN neuvedeno.

ROESELVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997.
ISBN 80-902267-2-8.

ROESELVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996.
ISBN 80-902267-1-X.

SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01462-9.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3.

SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007.
ISBN 80-86307-39-5.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-506-7.

UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. Praha: SPN, 1974. ISBN 14-638-74.

UŽDIL, J., RAZÁKOVÁ, D. *Metodika výtvarnej výchovy v materskej škole*. Bratislava:
Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978. ISBN 67-235-78.

VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků*. Praha: Portál, 2008.
ISBN 978-80-7367-386-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.rozš. a přeprac. vydání
Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2003. ISBN 80-7320-039-2.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-291-2.

ZDENĚK, M. a kol. *Základy výtvarné výchovy*. Praha: SPN, 1983. ISBN 14-567-87.

Zákony:

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 20. 2. 2011.

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti § 75, ve znění platném k 20. 1. 2011.

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti § 76, ve znění platném k 20. 1. 2011.

Internetové zdroje:

American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. [online]. Posl. aktualizace 2011 [cit. 2011-01-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.aamr.org/>>.

Etická výchova. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009.
[cit. 2011-02-07]. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

Introduction to Mental Retardation. [online]. Posl. aktualizace říjen 2004
[cit. 2011-01-07]. Dostupné na WWW:
<<http://www.thearc.org/Document.Doc?&id=143>>.

I výtvarka může skvěle chutnat. [online]. Výzkumný ústav pedagogický: Praha, 2010.
[cit. 2011-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.vuppraha.cz/i-vytvarka-muze-skvele-chutnat>>.

LENCZ, L. *Etická výchova II*. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

Malý úvod do teologie. [online]. [cit. 2011-02-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologie.estranky.cz/clanky/etika.html>>.

MKN-10. [online]. [cit. 2011-01-07]. Dostupné na WWW: <<http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>>.

MOTYČKA, P., VANĚK, P., VANĚK, D., BARTOŇKOVÁ, H. *Psychologická čítanka aneb vybrané kapitoly z psychologie*. [online]. Veselí nad Moravou: Církevní základní škola, 2009. [cit. 2011-02-10]. Dostupné na WWW: <<http://czsveseli.cz/doc/112/>>.

Prosociální výchova. [online]. Hradec Králové: Universita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2007. [cit. 2011-02-07]. Dostupné na WWW: <http://loxias.uhk.cz/kpp/kev/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf>.

Proutek. [online]. [cit. 2011-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.proutek.cz/uvod/>>.

Příběh ze života. [online]. Posl. aktualizace 30. 12. 2003. [cit. 2011-03-07]. Dostupné na WWW: <<http://smajlik.com/pribeh-ze-zivota-t13.html?sid=2a5b30891290fe718cd223fc120b39fb>>.

Ubrousková technika aneb decoupage. [online]. [cit. 2011-02-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.vytvarka.cz/navody-a-postupy/ubrouskova-technika-aneb-decoupage.htm>>.

Výtvarné techniky pop-artu. [online]. Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. Posl. aktualizace 27. 6. 2005 [cit. 2011-02-19]. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/249/VYTVARNE-TECHNIKY-POP-ARTU.html/#6>>.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I. Malý Princ- kapitola XXI
- Příloha II. Příběh o chlapci
- Příloha III. Fotografie z tvorby pexesa
- Příloha IV. Fotografie z tvorby srdce
- Příloha V. Fotografie z tvorby koláže
- Příloha VI. Fotografie z tvorby přáníček
- Příloha VII. Fotografie z tvorby Člověče, nezlob se

PŘÍLOHY

Příloha I. Malý princ-kapitola XXI

„Tu se objevila liška.

„Dobrý den,“ řekla,

„Dobrý den,“ zdvořile odpověděl malý princ. Obrátil se, ale nic neviděl.

„Jsem tady, pod jabloní...,“ řekl ten hlas.

„Kdo jsi?“ zeptal se malý princ. „Jsi moc hezká...“

„Jsem liška,“ řekla liška.

„Pojď si se mnou hrát,“ navrhl jí malý princ. „Jsem tak smutný...“

„Nemohu si s tebou hrát,“ namítla liška. „Nejsem ochočena.“

„Ó, promiň,“ řekl malý princ.

Chvilí přemýšlel a pak dodal:

„Co to znamená ochočit?“

„Ty nejsi zdejší,“ řekla liška, „co tu hledáš?“

„Hledám lidi,“ odpověděl malý princ. „Co to znamená ochočit?“

„Lidé,“ řekla liška, „mají pušky a loví zvířata. To je hrozně nepříjemné. Pěstují také slepice. Je to jejich jediný zájem. Hledáš slepice?“

„Ne,“ řekl malý princ. „Hledám přátele. Co to znamená ochočit?“

„Je to něco, na co se moc zapomíná,“ odpověděla liška. „Znamená to vytvořit pouta...“

„Vytvořit pouta?“

„Ovšem,“ řekla liška. „Ty jsi zatím pro mne jen malým chlapcem podobným statisícům malých chlapců. Nepotřebuji tě a ty mě také nepotřebuješ. Jsem pro tebe jen liškou podobnou statisícům lišek. Ale když si mě ochočíš, budeme potřebovat jeden druhého. Budeš pro mne jediným na světě a já zase pro tebe jedinou na světě...“

„Začínám chápat,“ řekl malý princ. „Znám jednu květinu... myslím, že si mě ochočila...“

„To je možné,“ dodala liška. „Na Zemi je vidět všelicos...“

„Ó, to není na Zemi,“ řekl malý princ.

Zdálo se, že to probudilo v lišce velkou zvědavost:

„Na jiné planetě?“

„Ano.“

„Jsou na té planetě lovci?“

„Nejsou.“

„Ach, to je zajímavé! A slepice?“

„Také ne.“

„Nic není dokonalé,“ povzdychla liška.

Ale vrátila se k svému nápadu:

„Můj život je jednotvárný. Honím slepice a lidé honí mne. Všechny slepice jsou si navzájem podobné a také lidé jsou si podobní. Trochu se proto nudím. Ale když si mě ochočíš, bude můj život jakoby prozářen sluncem. Poznám zvuk kroků, který bude jiný než všechny ostatní. Ostatní kroky mě zahánějí pod zem. Ale tvůj krok mě jako hudba vyláká z doupěte. A pak, podívej se! Vidiš tamhleta obilná pole? Nejím chléb. Obilí je pro mne zbytečné. Obilná pole mi nic nepřipomínají. A to je smutné. Ale ty máš zlaté vlasy. Bude to opravdu nádherné, až si mě ochočíš. Zlaté obilí mi tě bude připomínat. A já budu milovat šumění větru v obilí...“

Liška umlkla a dlouho se dívala na malého prince.

„Ochoč si mě, prosím!“ řekla.

„Velmi rád,“ odpověděl malý princ, „ale nemám moc času. Musím objevit přátele a poznat spoustu věcí.“

„Známe jen ty věci, které si ochočíme,“ řekla liška. „Lidé už nemají čas, aby něco poznávali. Kupují u obchodníků věci úplně hotové. Ale poněvadž přátelé nejsou na prodej, nemají přátel. Chceš-li přítele, ochoč si mě!“

„Co mám dělat?“ zeptal se malý princ.

„Musíš být hodně trpělivý,“ odpověděla liška. „Sedneš si nejprve kousek ode mne, takhle do trávy. Já se budu na tebe po očku dívat, ale ty nebudeš nic říkat. Řeč je pramenem nedorozumění. Každý den si však budeš moci sednout trochu blíž...“

Druhý den přišel malý princ zas.

„Bylo by lépe, kdybys přicházel vždycky ve stejnou hodinu,“ řekla liška. „Přijdeš-li například ve čtyři hodiny odpoledne, již od tří hodin budu šťastná. Čím více čas pokročí, tím budu šťastnější. Ve čtyři hodiny budu už rozechvělá a neklidná; objevím cenu štěstí! Ale budeš-li přicházet v různou dobu, nebudu nikdy vědět, v kterou hodinu vyzdobit své srdce... Je třeba zachovávat řád.“

„Co to je řád?“ řekl malý princ.

„To je také něco moc zapomenutého,“ odpověděla liška, „to, co odlišuje jeden den od druhého, jednu hodinu od druhé. Moji lovci například zachovávají také řád. Tančí

každý čtvrtek s děvčaty z vesnice. Každý čtvrtek je tedy nádherný den! Jdu na procházku až do vinice. Kdyby lovci tančili kdykoliv, všechny dny by se podobaly jeden druhému a neměla bych vůbec prázdniny.“

Tak si malý princ ochočil lišku. A tu se přiblížila hodina odchodu.

„Ach, budu plakat...“ řekla liška.

„To je tvá vina,“ řekl malý princ. „Nepřál jsem ti nic zlého, ale tys chtěla, abych si tě ochočil...“

„Ovšem,“ řekla liška.

„Ale budeš plakat!“ namítal malý princ.

„Budu plakat,“ řekla liška.

„Tak tím nic nezískáš!“

„Získám, vzpomeň si na tu barvu obilí.“

A potom dodala: „Jdi se podívat ještě jednou na růže. Pochopíš, že ta tvá je jediná na světě. Přijdeš mi dát sbohem a já ti dám dárek – tajemství.“

Malý princ odběhl podívat se znovu na růže.

„Vy se mé růži vůbec nepodobáte, vy ještě nic nejste,“ řekl jim. „Nikdo si vás neochočil a vy jste si taky nikoho neochočily. Jste takové, jako byla má liška. Byla to jen liška podobná statisícům jiných lišek. Ale stala se z ní má přítelkyně a teď je pro mne jediná na světě.“

A růže byly celé zaražené.

„Jste krásné, ale jste prázdné,“ pokračoval. „Není možné pro vás umřít. Pravda, o mé růži by si obyčejný chodec myslel, že se vám podobá. Ale ona jediná je důležitější než vy všechny, protože právě ji jsem zaléval. Protože ji jsem dával pod poklop. Protože ji jsem chránil zástěnou. Protože jí jsem pozabíjel housenky (kromě dvou nebo tří, z kterých budou motýli). Protože právě ji jsem poslouchal, jak naříkala nebo se chlubila, nebo dokonce někdy mlčela. Protože je to má růže.“

A vrátil se k lišce.

„Sbohem...“ řekl.

„Sbohem,“ řekla liška. „Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.“

„Co je důležité, je očím neviditelné,“ opakoval malý princ, aby si to zapamatoval.

„A pro ten čas, který jsi své růži věnoval, je ta tvá růže tak důležitá.“

„A pro ten čas, který jsem své růži věnoval...“ řekl malý princ, aby si to zapamatoval.

„Lidé zapomněli na tuto pravdu,“ řekla liška. „Ale ty na ni nesmíš zapomenout. Stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal. Jsi zodpovědný za svou růži...“

„Jsem zodpovědný za svou růži...“, opakoval malý princ, aby si to zapamatoval.“¹²⁷

Příloha II. Příběh o chlapci

„Jednou, když jsem byl nováčkem na High School, uviděl jsem kluka z naší třídy, který šel ze školy domů. Jmenoval se Kyle. Vypadalo to, že nese domů všechny své učebnice. Myslel jsem si: „Kdo by odnášel v pátek všechny knížky? Musí to být pěkný trouba!“ Já měl naplánovaný celý víkend - párty a fotbalový zápas s přáteli na zítřejší odpoledne. Pokrčil jsem rameny a šel dál. Jak tak jdu, uviděl jsem bandu kluků co utíkali jeho směrem. Běželi na něj! Vytrhli mu knížky z rukou, podrazili nohy tak, že přistál v blátě. Jeho brýle odlítly a viděl jsem je dopadnout do trávy asi 10 stop od něj. Podíval se na mě a já uviděl ten strašný smutek v jeho očích. Rvalo mi to srdce. Přiběhl jsem mu na pomoc a jak se plazil a hledal brýle, uviděl jsem v jeho očích slzy. Podal jsem mu je a řekl: „Tihle kluci jsou hajzlové, neumí se normálně chovat!“ Podíval se na mě, řekl: „Díky!“ a na jeho tváři se objevil úsměv. Byl to jeden z těch úsměvů, co projevují skutečnou vděčnost. Pomohl jsem mu sebrat knížky a zeptal se, kde bydlí. Ukázalo se, že nedaleko mě. Ptal jsem se, proč jsem ho nikdy předtím nepotkal. Prý chodil na soukromou školu. (Nikdy dřív bych se nedal dohromady s klukem ze soukromé školy!) Nesl jsem mu pár knížek a celou cestu jsme si povídali. Ukázalo se, že je to prima kluk. Ptal jsem se, zda si nechce zítra zahrát fotbal. Prý „jo!“ Celý víkend jsme byli spolu venku a já poznal Kylea víc a oblíbil si ho. I mí přátelé ho vzali. V pondělí ráno tu byl Kyle s hromadou knížek zpátky. Zastavil jsem ho a se smíchem řekl, že bude mít dobré svaly z těch knížek. Jen se smál a polovinu knížek mi naložil.

Během čtyř let jsme se stali nejlepšími přáteli. Poslední rok jsme přemýšleli o nějaké střední škole. Kyle se rozhodl pro Georgetown a já půjdu na Duke. Věděl jsem, že vždycky budeme přáteli a ty míle nebudou žádným problémem. On se chtěl stát lékařem a já hodlal využít stipendia na práci kolem fotbalu. Kyle byl premiantem třídy, tedy si musel připravit proslov na závěrečnou slavnost školy. Zlobil jsem ho, že si zamachruje, ale byl jsem rád, že to nemusím být já tam nahoře a mluvit. Závěrečný den byl tady. Viděl jsem Kylea, vypadal skvěle! Byl jeden z těch kluků, který dospěl a našel

¹²⁷ SAINT-EXUPÉRY, A. *Malý princ*, s. 69-75.

se během let na High School. Zesílil a moc mu slušely brýle. Měl víc děvčat než já, všechny ho milovaly, až jsem někdy žárlil. Dnes byl ten den! Viděl jsem, jak je nervózní z proslovu, tak jsem šel za ním, poplácal ho po zádech a řekl: „Hej, chlape, budeš dobrej!“ Podíval se na mě tím vděčným pohledem, usmál se a „Díky!“ - řekl. Začátek proslovu měl za sebou, odkašlal si a pokračoval: „Závěr školy je čas, abychom poděkovali všem, co nám pomohli přes tyto těžké roky. Rodičům, učitelům, sourozencům, možná trenérovi, ale hlavně přátelům. Jsem tady, abych vám všem, kteří jste něčí přítel, řekl, že být někomu přítelem, to je ten největší dárek, který můžete někomu dát! Řeknu vám příběh.“ Díval jsem se nevěřícně na svého přítele, když začal vyprávět o dni, kdy jsme se poprvé potkali. Plánoval, že se o víkendu zabije. Mluvil o tom, jak si vyklidil školní skříňku, aby jeho máma s tím neměla později starosti a nesl si věci domů. S vážností se na mě podíval a malinko se usmál: „Díky Bohu jsem potkal přítele. Ten mě zachránil od mého nevysloveného rozhodnutí!“ Slyšel jsem to zděšení v davu, když ten příjemný a populární kluk nám řekl vše o svém nejslabším životním momentu. Viděl jsem jeho mámu a tátu, jak se na mě dívají s vděčností v očích. Dodnes si neuvědomuji hloubku svého činu.

Nikdy nepodceňujte sílu okamžiku. Jedním jediným gestem můžete změnit život člověka. Někdy k lepšímu a taky občas k horšímu. Bůh nás vložil do života toho druhého, abychom někdy zasáhli.“¹²⁸

¹²⁸ Srov. *Příběh ze života*. [online]. Posl. aktualizace 30. 12. 2003. Dostupné na WWW: <<http://smajlik.com/pribeh-ze-zivota-t13.html?sid=2a5b30891290fe718cd223fc120b39fb>>.

Příloha III. Fotografie z tvorby pexesa

Obr. 1



Obr. 2



Obr. 3



Obr. 4



Příloha IV. Fotografie z tvorby srdce

Obr. 5



Obr. 6



Obr. 7



Obr. 8



Příloha V. Fotografie z tvorby koláže

Obr. 9



Obr. 10



Obr. 11



Obr. 12



Příloha VI. Fotografie z tvorby přáníček

Obr. 13



Obr. 14



Obr. 15



Obr. 16



Příloha VII: Fotografie z tvorby Člověče, nezlob se

Obr. 17



Obr. 18



Obr. 19



Obr. 20



ABSTRAKT

NEJEDLÁ, L. *Výtvarné hry pro lidi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením s přesahem do prosociální výchovy*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Irena Kovářová.

Klíčová slova: výtvarná výchova, výtvarné hry, psychopedie, mentální postižení (handicap), mentální retardace, speciální pedagogika, prosociální výchova, etická výchova, prosociálnost.

Práce bude zaměřena na rozvoj prosociálních dovedností u lidí s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, a to pomocí výtvarných her. V teoretické části jsou vysvětleny jednotlivé pojmy týkající se rozvoje osobnosti jedince s mentálním postižením, prosociální výchovy a rozvoje osobnosti pomocí výtvarné výchovy.

Praktická část je zaměřena na realizaci projektu, který vytvoří osnovu pro vzorové aktivity práce s osobami s mentálním postižením s přesahem do prosociální výchovy. Celý projekt se uskuteční v občanském sdružení Proutek v Plasné u Kardašovy Řečice.

ABSTRACT

Fine Games for people with mild to moderate mental retardation with an overlap in prosocial education.

Key words: art, art games, Psychopedics, mental handicap (disability), mental retardation, special education, prosocial education, ethics, prosocial.

The thesis is focused on development of prosocial skills of people with mild and moderate mental retardation by art games. The theoretical part various concepts related to personality development of individuals with mental disabilities are explained, also their prosocial education and personality development by art education is mentioned.

The practical part focuses on the implementation of a project with an overlap to prosocial education. The project will create a model scheme for working activities with intellectually disabled people. The entire project will take place in the civic association Proutek in Plasná by Kardašova Řečice.